

СЛОВО ПРОСВІТИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

47 (476), 20—26 листопада 2008

Фото Євгена Букета

ЗАПАЛИ СВІЧУ ПАМ'ЯТІ

Звернення Президента України Віктора Ющенка до світового українства та міжнародної спільноти з нагоди вшанування 75-х роковин Голодомору 1932—1933 років в Україні

Звертаюсь до вас у зв'язку з 75-ю річницею найтрагічнішої події в історії українського народу — Голодомору 1932—1933 років.

Правда про злочин геноциду, свідомо скоєний сталінським режимом на благодатній українській землі, десятиліттями намагалася пробити собі дорогу.

Хочу низько вклонитися всім, хто не мовчав у ті роки, коли страх скував підрадянську Україну, коли світ волів залишатися в благодушному невіданні про один із найстрашніших злочинів проти людства.

Лише звільнившись від пут комуністичного тоталітаризму, незалежна Україна змогла на повний голос заявити про замах на життя цілого народу, здійснений в далекі 30-ті роки минулого століття.

Нині правда про Голодомор стає

надбанням широкої світової громадськості. Її вже не замовчати. Морок сталінської ночі 1932—1933 років на решті розвіюється.

Голодомор визнаний злочином і засуджений багатьма державами та міжнародними організаціями, регіональними урядами та парламентами, муніципальними радами по всьому світу.

Глибока шана і вдячність за гуманізм і солідарність з мільйонами невинних жертв геноциду.

Міжнародна підтримка утверджує нашу віру в те, що історична справедливість буде відновлена, зміцнює нашу волю добиватися її в усій повноті.

Світове співтовариство має усвідомити, що запобігти злочинам проти людства у майбутньому не вдасться, доки не будуть засуджені злочини минулого.

Ми не говоримо про те, що світ міг би вчинити 75 років тому, якби знав усю правду. Ми говоримо про те, що він має зробити нині на знак шани до загиблих і до тих, кому вдалося вижити у пеклі Голодомору.

22 листопада в Києві мільйони свічок, запалених українцями в пам'ять про замордованих голодом співвітчизників, зіллуться з полум'ям "Незгасимої свічки", яка пройшла через 33 держави світу та всю Україну, увібравши в себе вогонь сердець щирих людей різних країн і народів.

Закликаю всіх, кому не байдужі милосердя, співчуття і справедливість, хто прагне перемоги добра над злом, запалити свою свічку пам'яті й разом з нами вшанувати жертв Голодомору.

Україна пам'ятає! Світ визнає!

АНОНС ЗАХОДІВ «ГОЛОДОМОР. 75-ті РОКОВИНИ ПАМ'ЯТІ»

21 листопада, п'ятниця

18.00 Присутність Президента України на ораторії Юрія Ланюка на слова Павла Тичини "Скорбна мати" (Національна філармонія України).

19.00 Презентація фільму "Живи" (Кіноконцертний зал Центру ділового та культурного співробітництва "Український дім").

22 листопада, субота

8.45 Підхід Президента України до пам'ятного знака "Жертвам Голодомору 1932—1933 років" на Михайлівській площі.

9.00 "Зі святими упокій..." Чин панахиди і молитва за померлими з голоду. Беруть участь всі релігійні організації України.

Кирило Стеценко "Панахида". Муніципальний камерний хор "Київ". (Національний заповідник "Софія Київська", Київ, вул. Володимирська, 24).

11.30 "Народ мій завжди буде!" Міжнародний форум за участю Президента України та глав держав. (Національна опера України (Київ, вул. Володимирська, 50).

14.00 Чин освячення Меморіалу пам'яті жертв Голодоморів.

Завершення всеукраїнської акції "33 хвилини" (читання імен жертв геноциду) та акції "Колосок пам'яті".

15.00 Скорботна хода від композиції "Ангели" до знака "Свічка пам'яті" за участю Президента України, глав держав, міжнародних організацій та делегацій, свідків Голодомору та представників регіонів України.

Покладання Президентом України та високими гостями горщиків пшениці зі свічками.

Звернення Президента України Віктора Ющенка до українського народу (Київ, вул. Мазепи, 15-а).

16.00 Оголошення Національної хвилини мовчання. Дзвін пам'яті.

16.01 Всеукраїнська акція "Засвіти свічку!" Меморіальний знак "Свічка пам'яті" (Київ, вул. Мазепи, 15-а), пам'ятний знак "Голодомор 1932—33" (Київ, Михайлівська площа).

Олесь ГОНЧАР. "ЩОДЕННИКИ":

"У 1930-ті роки Україна вперше пережила штучний голод, масове вбивство мільйонів своїх громадян, цинічне, цілеспрямоване, безжальне. Лише в богоненависницькому та людиноненависницькому середовищі міг відбутися подібний злочин. На щедрому українському чорноземі вмирали у страшних муках мільйони людей. Цей ГЕНОЦИД був намаганням знищити саму душу народу, привести її до повного духовного рабства. Він став знаряддям диявольської помсти за неспроможність викоренити зі свідомості нашого мудрого, сповненого високих чеснот народу синівську пам'ять про Бога, любов до Бога, вірність і віру в Бога... Цю віру можна було знищити лише через фізичну ліквідацію її носія. Тому богоборча влада, створивши духовний голод, приречла націю і на голод фізичний.

У людей відбирали хліб, як перед цим намагалися відібрати насущний хліб духовний".

СВЯТА ЗЕМЛЯ ПІД ВІЧНИМ НЕБОМ

Олена ШУЛЬГА

Кажуть, кожне сільце має своє слівце. Але не лише слово, а й традиції, звичаї, історію. Наші поліські села дбайливо зберігають давні й нові перекази про тих, хто був на передньому краї їхньої неповторної цивілізації, — науковці називають їх пасіонаріями.

Зафіксувати події для прийдешніх поколінь — завдання літописця, проаналізувати їх — завдання історика. Щойно в серії “Історія українського села” вийшла друком книжка лауреата Міжнародної літературної українсько-німецької премії ім. Олеса Гончара краєзнавця Євгена Букета “Колонщина”.

Тут автор — історик і літописець, вдумливий і неупереджений дослідник. Він звертається до найдавніших часів, відколи на цій землі жили люди — до III тисячоліття до Р. Х. Ретельно дослідивши літописні джерела, праці археологів, етнографів, істориків, автор знайомить читача з давнім минулим краю. Більш того, він уточнює деякі білі плями в дослідженнях попередників, доповнивши їх розповідями місцевих мешканців, як-от даними про могили-кургани, розташовані на території Колонщини.

Важливим для Євгена Букета видається походження назв сіл, які входять до Колонщинської сільської ради, і навіть їхніх кутків, урочищ, озер і боліт. Він подає легенди й перекази, джерела яких сягають часів Скіїф і Геродота, а також дані, наведені в літописних зводах. Історія Колонщини тісно пов’язана з історією Києва, бо село розташоване неподалік. Тож письмових джерел багато, що й дало авторові змогу написати ґрунтовну працю. У розділі про першу писемну згадку про село Євген Букет подає детальний аналіз історичного періоду, в який вона з’явилася. До цього розділу увійшли вже зафіксовані на письмі дані.

Історію села розбито на періоди за розділами, у яких з посиланням на документи й праці істориків, проаналізовано соціальне й культурне становлення села. Значну увагу автор приділив визвольним змаганням українського народу, які не оминули Поліського краю. Тут використано матеріали зі спогадів очевидців, які збирали вчителі місцевої школи, документи й архівні дані.

Окремий розділ книжки — Колонщина у міжвоєнний період. Освіта, колективізація, опір радянській владі — усе це знайшло відображення у цьому розділі. У ньому подано короткі відомості про репресованих краян.

Період Другої світової війни подано найбільш детально, адже він був одним із найтрагічніших в історії не лише цього села, а й усьо-

КОЛОНЩИНА

го нашого народу. Спогади про окупацію і партизанський рух надзвичайно цікавлять Євгена Букета як дослідника, бо саме в опорі народу якнайповніше виявляється його характер.

Проаналізовано й повоєнні часи: господарство, освіта, духовність, культурний розвиток.

Колонщина під час незалежності України — тема близька авторові. Він уважно стежить, як розвивається сучасне село, зростає його національна свідомість.

До видання увійшли відомості про села, які входять до Колонщинської сільської ради: Березівку, Мар’янівку, Миколаївку, Лелечий Хутір, Олімпік-парк, Вишеград. Не оминув увагою автор і тих, кого було переселено до Колонщини після чорнобильської аварії. Він подає історичні довідки про населені пункти 30-кілометрової зони, мешканцям яких Колонщинська земля стала рідною: Росохи й Іловниці.

Ще один болючий епізод в історії села — Голодомор 1932—1933 років. Є. Букет подає спогади очевидців, які записали учні Колонщинської школи разом з учителькою географії та київщинознавства Людмилою Нікітіною, а також списки загиблих під час Другої світової війни і список мешканців Колонщини, які загинули на примусових роботах у Німеччині та яких розстріляли під час окупації.

Окремий розділ — символіка: опис герба та прапора.

Закінчується книжка нарисом Олександра Кавуненка “Любов з очима неба” про сучасного сільського голову Юлію Пелешок, завдяки якій книжка побачила світ.

У виданні багато ілюстративного матеріалу. Сюди увійшли сучасні фото й світлини з архівів — портрети й зображення гербів осіб, які відіграли помітну роль в історії Київщини. На кольорових ілюстраціях — дивовижної краси колонщинські краєвиди, зафіксовані для нащадків знакові події.

Книжка Євгена Букета — вагомий внесок в історію Київщини. Ошатно оформлена, вона стане значною допомогою вчителям київщинознавства й історії, учням, усім небайдужим до минувшини рідного краю. Наш народ повертається до своїх витоків попри заборони й забуття, попри століття вихолощення національної пам’яті.

Фото Олександра Литвиненка

Голова села Колонщини Юлія Пелешок і автор книжки Євген Букет під час презентації

Світлана ОРЕЛ,
м. Кіровоград

“КРИК З МОГИЛИ” ПОЧУЛИ І В НАС

Кіровоград став 15-м містом, де відкрито Канадсько-український бібліотечний центр. 22 тисячі книжок знайшли місце у залах обласної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського. Ця подія стала можливою завдяки ініціативі Канадського Товариства приятелів України (осередок у Торонто), яке очолює Іван Кузик. Він разом з побратимом, письменником та громадським діячем Степаном Горлачем та Надзвичайним і Повноважним Послом Канади в Україні Даніелем Кароном представляли на відкритті центру цю далеку країну.

Безперечно, книжки, які привезли з Канади, користуватимуться попитом, адже Кіровоградську обласну наукову бібліотеку, якій, до речі, виповнилося 110 років, щодня відвідує близько тисячі читачів, більшість яких — молодь. Але приваблюють вони не лише інформаційною наповненістю (“Історичний атлас України”, “Історія Союзу українок Канади”, “Літопис УПА”, “Мартирологія українських церков”, “Християнський самвидав України”, українська класика, що вийшла друком за кордоном, твори письменників-емігрантів Докії Гуменної, Євгена Маланюка, Олени Теліги, Олега Ольжича, Оксани Лятуринської), а тим, що несуть особливе тепло, бо зібрані в українських родинах Канади. Зворушують, наприклад, томики художніх творів нашого земляка Володимира Винниченка, перефотогографовані(!) ще з радянських видань, які вийшли друком у Харківському видавництві “Рух”. Тепер вони повернулися на Батьківщину...

А ось — тоненька поетична книжечка “Крик з могили”, яка вийшла друком у “Смолоскипі” (нині — успішне українське видавництво). Прізвища автора нема, в передмові сказано, що вірші віднов-

СЛОВО З МИНУЛОГО

Дві події, що днями відбулися в культурному житті Кіровоградщини, певною мірою з різних полюсів відображають одне явище: любов до слова, до рідного краю, осмислення його історичного минулого. Але чому погляди виявилися різними? Минуле об’єднує чи роз’єднує нас? І чи не роздвоєна й наша душа?..

лювали з рукопису, який з великими труднощами передали за кордон. Імені ж автора не названо, щоб не провокувати переслідувань в СРСР. Автора, як виявилось, саме тоді, коли вийшла збірка, вигнали з Київського університету і він заробляв на хліб, працюючи на одній із ферм Добровеличківського району на Кіровоградщині. Це тоді молодий і талановитий, а нині, на жаль, покійний Микола Холодний. Його вірші, дуже щирі, зачіпають за живе. Подумалось: якби ми в юності могли читати такі вірші, хоч би у самвидаві, виросло б зовсім інше покоління. Не дарма тоді вони могли побачити світ лише з океаном. Та й нині ця збірка може допомогти молоді іншими очима подивитися на сучасну українську поезію й на Україну загалом.

Саме українська діаспора, як наголосив, вітаючи відкриття центру, виконавчий директор Ліги українських меценатів Михайло Слабошпицький, тривалий час дбала про те, щоб світ бачив події, які відбувалися в Україні, українськими очима. Тепер вона допомагає бачити українськими очима власну історію. Виявляється, це часом дуже непросто...

“...ТА НЕ ЗІТЕРТИЙ ЗНАК ЦАРИЦІ НА УКРАЇНСЬКОМУ ЧОЛІ”

Рядки з тієї збірки Миколи Холодного стали в пригоді: наступного дня в Кіровограді відбулася презентація книжки “На память о родном крае” (упорядник Олександр Чуднов). Попри чудове поліграфічне виконання, рідкісний ілюстративний матеріал, вишуканий дизайн, вона дивує і вражає загумінковістю: наш рідний край,

виходить, — зовсім не центр України, а глибока провінція Російської імперії, де, як відомо, приїзд царя — подія світового значення. Царів і генералів у книжці багато. Звичайно, історичних фактів замовчувати не можна, але ж про них слід говорити в контексті української історії. Царського генерала Петра Текелія представлено тут як романтичного дідка, що закохався у молоду дівчину і став прототипом персонажа відомої пісні “Ой, під вишнею, під черешнею...” А про справу, задля якої його й послано у наші степи, — зруйнування Запорозької Січі — жодного слова.

Та й сам наш край упорядник розглядає не в нинішніх територіальних межах, а саме як Херсонську губернію: тут і згадки про Вознесенськ та Ольвіополь, і фото пам’ятника Потьомкіну в Херсоні. Мовляв, губернія — завжди губернія.

Не зрозуміло також, чому в книжці подано спогад Паустовського про станцію Помічну, писаний в радянські часи, де автор зі зрозумілою для того часу ідеологічною огидою згадує про Махна. Про ці краї є безліч цікавих і багато правдивіших матеріалів! Натомість факт заснування українського професійного театру упорядник прив’язує до Бобринця — хіба що для того, щоб підкреслити провінційність події...

Подібне можна перелічувати довго. Хтось скаже: це авторський погляд, запропонуйте інший. Авторських варіантів справді може бути багато, але на якісь основоположні речі у нас має бути-таки спільний погляд, бо сумнозвісне різночитання не просто роз’єднує нас, а гальмує поступ.

ПОЕЗІЯ, ЯКОЮ ТІШИТЬСЯ БОГ

Д. Людкевич, Д. Сапіга, М. Якубовська

Ольга КУШНІР,
поетеса, член НСП України, м. Львів

Талановита й енергійна, життєлюбна і натхненна — такі епітети можна адресувати Марії Людкевич, відомій українській поетесі й прозаїку, лауреату багатьох літературних премій та державних відзнак, серед яких премія ім. Лесі Українки та орден княгині Ольги III ступеня. І все це — за самовідданий труд у галузі української літератури: численні поетичні й прозові книжки, виступи в пресі, на радіо, телебаченні, перед аудиторією різного віку, де завжди звучить її схвильоване й тріпотливе поетичне слово. Як і того дня у Львівській міській бібліотеці ім. Лесі Українки, де збиралася громадськість міста на презентацію нової поетичної збірки Марії Людкевич “Квітка, якою тішиться Бог”. Презентація відбувалася в рамках днів видавництва “Каменярь” (директор Дмитро Сапіга), яке подарувало читачам цю книжку — “ошатно одяг-

нену” в тверду обкладинку і зі смаком оформлену ілюстраціями живописних полотен Ореста Білоуса — чоловіка Марії Людкевич. Поет Роман Качурівський, наголошував: це чудовий тандем двох відомих митців слова і пензля.

...Викладач Львівського педагогічного коледжу Галина Гадзало пристрасно читала вірші, а поети, лауреати Національної премії ім. Тараса Шевченка Ігор Калинець та Роман Лубківський говорили про творчість поетеси. Справді, треба, за словами авторки, “любити і цінувати день, подарований Богом”. Ігор Калинець розпочав говорити про книжку “з погляду дня”, бо вважає, що слово “день” у поетичних творах Марії має якість “містично-метаморфозне значення”. Тут є “день ангела”, “поминальний день”, “зелена неділя”, “вчора народився сумнів”, “стоять жасминові кристалі дні”, “лист, написаний опівночі”, “день, наче лицар” та інші словосполучення, які, на думку Іго-

ря Калинця, цікаво дослідити. Цього не заперечує Роман Лубківський, підкреслюючи, що світ поезії Марії Людкевич — гуманний, щирий і людський, по-жіночому красивий і справді освячений іменем квітки. А поет Микола Петренко додає, що стільки начитався Маріїних віршів, що знає, як поетеса впевнено тримає “добрий рівень”, має власну тему, гідно утверджує своє ім’я в українській літературі. Бо ця поезія висока, щира і схвильована, якою тішаться і дорослі, і діти, — каже поет Богдан Залізняк. Долучається до вшанування й Андрій Содомора, прозаїк, який бажає авторці, “щоб ця книжка йшла у добрі руки, бо має неповторний голос”.

За словами голови Львівської організації НСПУ Марії Якубовської, Марія Людкевич має власний почерк, стиль, відчуття гармонії, її вірші несуть позитивні емоції й почуття. Такої думки й поетеса Ліліана Касановська та викладач математики Львівської лінгвістичної гімназії Олена Ходжисєва. А інспектор Галицького райво Марія Іванус підкреслює, що молодь і діти — особливі поціновувачі творчості Марії Людкевич. Адже вона виховала не одне покоління творців пера — журналістів і письменників. Свідчення цьому — 20-річчя керівництва обласною літературною студією “Джерельце”, багаторічна праця редактором молодіжної газети “Галицьке юнацтво” у Львівському міському координаційно-методичному центрі “Галицьке юнацтво”, низка поетичних і прозових збірок юних авторів за редакцією Марії Йосипівни. І діти горнуть до талановитої поетки й освітянки.

“І це був голод, який забрав життя мільйонів людей”.

— **Пані Сіріол, поясніть, чому британський уряд та парламентарі не вважають голод в Україні спрямованим геноцидом. Невже у Британії недостатньо фактів, які це підтверджували б?**

— Англійський уряд не хоче визнати того, що голод в Україні був актом геноциду, бо до політиків надійшли викривлені історичні дослідження, зокрема російських істориків, до яких Великобританія, на жаль, дослухається. Шкода, що вже немає Гарета. Якби він був живий, то британські політологи давно усвідомили б, що голод в Україні — це геноцид українського народу. Таких сміливців, як Гарет, небагато у світі. Гадаю, що ситуація може змінитися лише за умови, що ЗМІ якнайповніше висвітлюватимуть історію Голодомору, щоб було чітко сприйнято й усвідомлено, що Голодомор — справа рук Сталіна. Потрібно на індивідуальному рівні працювати з членами парламенту, які не мають достатньої інформації. На жаль, МЗС України мало працює в цьому напрямі.

Джон Гроган, голова парламентського комітету всіх партій із питань Голодомору, роз'яснює, чому виник голод в Україні, якими були його справжні причини. Вірю в цю людину. Маємо працювати разом на різних рівнях — освітньому, культурному, науковому, щоб у Британії усвідомили злочинну сутність Голодомору в Україні учні шкіл, студенти, політики, бізнесмени, парламентарі.

— **Наскільки знаю, Ви активно працюєте над тим, щоб у Британії люди мали змогу дізнатися страшну правду про український геноцид, поширюючи матеріали Гарета Джонса, тим більше, що ваша бабуся кілька років жила в Донецьку, тоді в Юзівці.**

— Місто Юзівка — тепер легенда, але ще 1889 року, коли мати Гарета Ричарда Вогена Джонса, Енні Гвен Джонс, жила тут, це було дивовижне містечко на 50 тисяч осіб. Вона три роки займалася репетиторством з онуками валлійця Джона Юза.

Гарет зробив прекрасну академічну кар'єру, щоб відвідати Україну та Радянський Союз, Росію — саме так цей геополітичний простір називали на Заході. Його перший візит відбувся 1930 року. Лист Гарета Джонса з Берліна давав відчуття розпачливої ситуації в Україні: “Зима збирається бути одним із найбільших лих, а також голод. Уряд тут — найжорстокіший з усіх можливих у світі. Селяни ненавидять комуністів. Тисячі й тисячі найкращих у Росії чоловіків заслали в Сибір і на безлюдні Соловецькі острови... Тож однією з причин, які змусили мене полишити Юзівку, було те, що з усього, що там було, я міг з'їсти лише кусень хліба — і це все, що я мав протягом семи годин. Багато росіян занадто слабкі, щоб працювати”.

— **Але ж це не єдиний візит пана Гарета Джонса в Україну.**

— Другий візит відбувся після шеститижневого “туру” Радянським Союзом разом із Джеком Хейнцом. Ще до повернення в Україну вони запаслися консервованими бобами. Гарет зробив серію щоденникових записів, ґрунтуючись на яких, Джек написав книжку “Досліді в Росії — 1931: Щоденник” (Пітсбург. Написано Джеком Хейнцом з передмовою Г. Р. В. Джонса). Обидва вони відідали нову дамбу на Дніпрі. Один із селян сказав їм так: “Комуністи вислали всіх куркулів геть звідси”. А один чоловік з кепі на голові підійшов і сказав: “Ми голодуємо. Подивіться, що вони нам дали — нічого! Нічого! Як ми можемо жити з нічим? Але ми нічого не можемо їм сказати, бо вони вишлють нас. Ми всі дуже страждаємо, браття!”

— **З чого розпочалася історія геноциду в Україні? Яку точку можна вважати точкою відліку в цій страшній історії ХХ століття?**

— Як відомо, після смерті Леніна нова економічна політика (неп) поліпшила становище селян, адже було створено економічну систему мішаного типу, поєднавши адміністративний контроль і велику промисловість із певною частиною малого бізнесу. Отже, колгоспники мали можливість продавати свою продукцію відкрито на ринку. Але десть із 1926 року уряд розпочав вимагати дедалі більше врожаїв.

1928 року Сталін представив власний п'ятирічний план індустріалізації й колективізації. Він прагнув швидко механізувати Радянський Союз, і тому великої уваги приділяли розв'язці важкої промисловості. Навіть запросили іноземних консультантів, щоб досягти цієї мети. Також були потрібні ресурси на кордонах із Манчукою, оскільки Радянський Союз боявся нападу Японії, яка прагнула приєднати Сибір.

Колективізація — це політика, впроваджен-

Фото Олександра Литвиненка

НАЗАД У МАЙБУТНЄ

Відповідно до статистики, 10 мільйонів померли від голоду в Україні та на Кавказі. Голодомор в Україні було спричинено відбиранням харчів, і це мало насамперед етнічне маркування. Кубань, Північний Кавказ, а також етнічні українські території опинилися під ударом “червоної чуми”. І навіть майстер дволикості Волтер Дюранті назвав цифру 5 мільйонів тих, хто загинув від голоду в Україні, 2 мільйони — на Кавказі, 3 мільйони — в Росії¹.

Але й досі проблема геноциду залишається дуже гострою. З неї, зрештою, впливає і ще одна: інтеграція України в європейський простір. На жаль, проблема української інтеграції не обмежується постановами, законами й резолюціями на зовнішньому правовому полі. Насамперед мусить бути чітко внутрішнє усвідомлення Україною потреби в європейській співдружності, слід сформувати філософію співіснування України в Європі. Лише за цієї умови входження нової країни до ЄС може бути позитивним кроком у формуванні стабільної геополітичної системи.

На ці запитання спробуємо знайти відповіді в розмові з Маргарет Сіріол Коллі. Пані Коллі — 84-річна племінниця відомого журналіста Гарета Джонса, який відкрив світові правду про український геноцид, який організували більшовики на чолі зі Сталіним. На початку виступу в Києво-Могилянській академії в серпні 2008 року міністр закордонних справ Великобританії Девід Млібенд сказав: “Хочу донести до вас під час свого візиту одну просту думку: ми не забули про наші обіцянки вам”. Чи справді ці слова знайдуть втілення?

на між 1928 і 1933 роками в СРСР, щоб поєднати індивідуальну й колективну працю і створити *колгоспи*. Радянські лідери були переконані, що заміна індивідуального виробництва колективним істотно поліпшить економіку, що це формуватиме більшу кількість експорту в царині сільськогосподарської продукції. В радянській Україні ця політика мала драматичний результат щодо українського етносу та його культури, адже 86 % населення мешкали в селі. Успіх п'ятирічного плану залежав від експорту товарів переважно з хлібних регіонів СРСР. Попри голод у Радянському Союзі, Сталін не припиняв вивозити врожай на Захід, який потерпав від великої депресії, але на Заході селяни не страждали від голоду, натомість в Україні ця політика призвела до катастрофічних наслідків.

Пізніше, вже восени 1932 року, радянський уряд видав декрет, відповідно до якого урожай почали забирати силоміць із кожного регіону. Ввели нові податки, відповідно до яких колгоспи мали сплачувати настільки дорого (зазвичай 2,5 центнера) за гектар, щоб продавати решту на відкритому ринку, що просто не могли цього робити.

Селяни одразу були скептично налаштовані, адже знали, що держава забиратиме в них майже все, тобто нічого на продаж не залишатиметься.

13 січня 1933 року проголосили, що політичних працівників відряджають для посилення організації колгоспів. Тисячі міських політичних працівників відрядили в села. “Іхня мета — зруйнувати всю опозицію й організувати роботу колективних господарств.

Це гарячі голови, які виконуватимуть роботу з жорстокістю. Якщо вони можуть досягти успіхів у влаштуванні терору для селян, то цікаво, як вони зможуть досягти успіху в подоланні голоду”.

Сталін, прагнучи будь-що виконати план колективізації, не вірив у те, що його політика спричинила голод. Попри спроби кількох журналістів розказати правду про те, що відбувається, цьому не надали уваги, і незабаром з історії викреслили сторінки про Голодомор як страшну людську катастрофу-геноцид.

— **З цього почався геноцид?**

— Восени 1932 року новина про Голодомор в Україні досягла Лондона. Було зазначено, що країна переживає кризу настільки серйозну, що аналогів їй ще не було. У вересні 1932 року Гарет Джонс написав до антрепренера Айві Лі у Нью-Йорк: “Голод — це катастрофа, і мільйони страждатимуть від голоду. Наразі в Україні голодомор”².

Упродовж літа 1932 року двадцять соціалістів-журналістів з Великобританії приїхали у відрядження на місяць до Радянського Союзу й України. Побачене їх шокувало. Один із них, професор Джельс Менкен, сказав Джонсу, що в Україні справжній голод. У жовтні професор написав три статті до журналу “Економіст”. Його з редактором Волтером Лейтоном викликали “на килим” до радянського посла, мабуть, Майського, оскільки вони в чорних барвах змалювали ситуацію в Радянському Союзі³.

Захоплений ідеями комуністичної утопії,

журналіст Малколм Маг'єрідж полишив Британію в липні 1932-го, маючи намір оселитися в СРСР разом із дружиною, але вже до вересня всі його ілюзії розвіялися. Його першу статтю про крах режиму в СРСР надруковано 13 січня 1933 року.

Пізніше, в березні, у статті для іншого журналу Маг'єрідж написав про те, як він одного разу запитав чоловіка про економічні кризи. На це отримав відповідь: “Ми нічого не маємо, зовсім нічого. Вони все забрали”. Це Маг'єріджу доводилося постійно чути від мешканців. І справді, все було забрано. Але селяни добре знали, що, незважаючи на голод, хліб і досі експортували в західноєвропейські країни, заробляючи на цьому, натомість самі регіони-житниці вимирали від голоду⁴...

“Сказати, що в найпосушливіших регіонах Росії голод — це нічого не сказати. У нас не лише голод, як на Північному Кавказі, а й терор, військова окупація. На Північному Кавказі та в Україні врожаї вивозили з такою жорстокістю, що і досі ці регіони без кусня хліба”⁵.

29 березня Джонс подав прес-реліз у Берлін. Його було розміщено у світовій пресі, зокрема і в газеті “Вечірній Нью-Йорк”: “Сьогодні Росія в епіцентрі голоду, що, як можна переконалися, настільки жахливий, як і 1921 року, коли померли мільйони... В потязі (маршрутом в Україну) комуністи заперечували голод. Я впустив шматочок хліба, який мав із собою. Селянин, який їхав поряд, підняв його і жадібно з'їв. У мене впала скоринка від помаранча, і селянин також миттю підхопив її та з'їв... Багато селян дуже слабкі, щоб працювати. Нова система податків знищила сільське господарство. Саме тому нинішня ситуація набагато гірша, ніж голод 1921 року. Це просто катастрофа”⁶.

Кореспондент газети “Юнайтед прес Москов” Євген Льюнс назвав це першим достовірним прес-звітом в англomовному світі. **Джонс був першим журналістом, який офіційно заявив про Голодомор в Україні, підписавшись власним іменем.**

— **Пані Маргарет, а які ще питання порушує Гарет Джонс у нотатках?**

— Гарет згадує у щоденникових записках про згорання українців та про українське національне питання: “Русифікація та централізація — новий едикт останнього місяця. Скрипник, комісар, який відповідав за освіту, був за українські права. Але його звинуватили в українізації та зняли з посади на початку березня. Прізвище Шумського також було згадано”.

Знаю, що після жовтневого перевороту в Україну відрядили Миколу Скрипника, який був наркомом освіти з 1925 року. Україна на той час була автономною, хоч і частиною більшовицької імперії. Але в січні 1933 року Сталін направив до України свого сатрапа Павла Постишева, після чого Скрипника звинуватили в українізації. У цей час близько 100 000 осіб вигнали з КП(б)У. Скрипник скоїв самогубство в липні 1933.

Гарет залишив Москву ще в березні 1933 і приїхав до помешкання свого друга Рейхардта Хеферкорна в Данцигу. Нарешті потрапивши до цивілізації, він написав батькам: “Ситуація в Росії абсолютно жахлива. Голод майже скрізь. Мільйони вмирають від голоду. Я теліпався кілька днів Україною, і там не було хліба, в дітей боліли животи, всі коні та корови подохли і люди вмирали з голоду. Терор набув нечуваного розмаху... Був наказ заарештувати шістьох інженерів, двох із яких я добре знав”.

Прибувши в Берлін 29 березня 1933 року, Гарет підготував прес-реліз, який було розміщено в газеті “Вечірній Нью-Йорк” і в британській пресі, зокрема в “Манчестер Гардіан” з'явилися повідомлення: “Голод охопив Росію, мільйони вмирають”. 31 березня В. Дюранті ганебно написав: “Росіяни хочуть їсти, але не голодують”, на що Гарет відповів у “Нью-Йорк Таймс”: “Скрізь, де я був у російських селах, чув стогін: “Немає хліба, ми помираємо”. І це був голод, який забрав життя мільйонів людей”.

У серпні “Дейлі Телеграф” отримала звіт Отто Шиллера, військового аташе у Москві. Саме він розповів Джонсові про кількість смертей на Кавказі. Звіт, що він підготував у травні, був призначений для Посольства Німеччини, а не для розголосу. Поряд зі спостереженнями Отто Шиллера статті Джонса та Маг'єріджа видавалися блідими. Ось кілька цитат із його звіту: “Нинішню ситуацію на Північному Кавказі можна визначити так: “У деяких селах населення повністю вимерло; в інших понад половина населення померла від голоду. Є села, де смертність від голоду не настільки велика, але голод, по суті, зачепив усі регіони.

У селах, які я відвідав, кількість смертей — від 20 до 30 на день. Люди виживають лише тому, що навчилися їсти такі не призначені для харчування продукти, як, скажімо, траву, коріння, варені кістки та падло”.

“Великі козацькі поселення на Кубані сьогодні порожні... Повна апатія в серцях людей...”

“Найгірше в цій ситуації те, що влада не визнає фактів голоду... Радянський уряд нічого не робить. Я чув про випадки, коли в людей роздувалися животи від голоду, але радянська влада не хоче про це знати. Вона каже, щоб селяни їли той хліб, який вони сховали. Уряд пояснює цю ситуацію лише тим, що в країні неврожайний рік”.

Так було до лютого 1934 року, коли газета “Відповіді” опублікувала дві жакливі у своїй правдивості й відвертості статті Вайтінґа Вільямса, подані як спостереження людини, яка все бачила. Ці матеріали просто не могли не шокувати⁸:

“Упродовж останніх 12 місяців в одній європейській країні померли мільйони людей від голоду. Вони й досі вмирають, наче мухи. Це відбувається в одній із найбагатших соціалістичних країн світу...”

Але я не звтую про те, що чув. Одного разу, йдучи битою стежкою, я побачив жертв голодомору. Чоловіки й жінки вмирали від голоду, скривившись у знемозі.

Близько 18 000 дітей відвезли у вільні країни. Їхні батьки не мали кусня хліба, щоб дати дітям. Одного разу вагони з дітьми зішли з рейок, та ніхто навіть не згадав про це. Через три дні про трагедію забули. Ніхто з дітей не вижив.

Скільки свідків, скільки мільйонів свідків можуть потвердити факт голоду в усій Росії? Офіційно ж ніхто не помер від голоду в країні рад. Лікарі не звітують про смерті, адже бояться покарань. Лише в причинах смерті вони пишуть “хворе серце”. Це найчастіша формула.

У цих статтях я описав те, про що чув і бачив у Росії. Я подав ті пояснення, які подали мені. Не можу пояснити, але вірю, що цивілізований світ знайде цьому пояснення, чому і досі нічого не зроблено для того, щоб зменшити результати голоду; чому радянський уряд тримає в таємниці все, що стосується їхньої чуми, чому вони відмовляються від готовності допомогти їм.

Це може бути розв’язанням сільськогосподарської кризи в Росії. Баланс між виробництвом і споживанням можна повернути не шляхом збільшення виробництва, а порятунком людей, які мають жити і працювати, а не вмирати від голоду”.

Ендрю Кейрнс, канадський фахівець із сільського господарства, написав кілька найкращих статей про Голодомор-геноцид в СРСР після візитів 1930-го і навесні та влітку 1932 року. Але навіть якщо взяти до уваги його твердження та твердження Шиллера, все одно картина залишатиметься доволі неповною. Майже 50 років його телеграми пролежали без уваги. Але саме в них змальовано величезну трагедію, величезне страждання України, спричинене п’ятирічною політикою Сталіна на розбудову важкої промисловості та загальну колективізацію.

1930 року “Сталін нещодавно оголосив, що для Росії для збереження економічної рівноваги 50 % треба заморити голодом до смерті”⁹. Диктатор, щоб досягти своїх цілей і підкорити вільні народи, побудував “країну війни, мілітаристської окупації”. Дюранті написав, знаючи дуже добре про ситуацію: “механізація та колективізація російського сільського господарства прийшла в норму, і Кремль виграв битву”¹⁰.

У “Нью-Йорк Америкен” у січні 1935 року Гарет Джонс опублікував деякі нотатки, які містили розмови з селянами: “Комуністи прийшли і забрали нашу землю, вони вкрали нашу худобу і змусили нас працювати, як рабів, у колгоспах, адже нічого власного не було, все належало колективу. Очі одного з українських селян наповнилися гнівом і він відповів: “А чи знаєте ви, що вони зробили з тими, хто чинив опір? Вони жорстоко вбили їх”.

— Хотілося б перекинути місток від теми геноциду до проблеми інтеграції України в Європу.

— У травні цього року в Лондоні відбулася презентація Міжнародного музично-документального проекту “Україна пам’ятає — світ визнає”, що має на меті вшанувати пам’ять жертв Голодомору 1932—1933 років. Окрім концертного виконання “Панахиди”, було проведено “круглі столи” за участю науковців, представників громадськості, еліти України та інших країн, документальні виставки. До цього проекту долучився і Стівен Комарницький, який працює над поширенням інформації про Голодомор у Вели-

кобританії. Реквієм (музика Є. Станковича та слова Д. Павличка) виконує Національна заслужена академічна хорова капела України “Думка”, Національний симфонічний оркестр України, солісти — Ніна Матвієнко і Тарас Штонда. Як на мене, це великий успіх у поширенні знань про Голодомор у світі.

Часто думаю про свою бабцю: їй було б важко довідатися про те, що якби вона не поїхала з України, то їй довелося б пережити голод. Думаю про мого дядька Гарета й усвідомлюю, що обоє вони хотіли, щоб я озвалася до них.

Життя дядька Гарета обірвалося трагічно: його захопили бандити, щойно йому виповнилося тридцять, і вимагали викуп 8 000 фунтів стерлінгів. Це відбулося в Монголії. Він на той час досліджував питання нападу Японії на Китай і можливі зіткнення з Радянським Союзом у Сибіру.

Смерть Гарета Джонса за містичних обставин — це величезна трагедія не лише для родичів, а й для всієї країни, яка любила і шанувала його, це трагедія для його малої батьківщини — Уельсу. Якби він був живий, то міг би розповісти світові правду про Голодомор в Україні. Його мати сховала всі папери, а потім передала архіви мені, щоб я їх упорядкувала. Гарет розповів би, що справжня причина голоду — це не неврожайний рік, а чітка політика Сталіна.

Західна Україна споконвіку була європейською територією, але мені не хотілося б, щоб там сформувався окремішний центр, який не хоче знати про проблеми багатостраждального східного сусіда. Схід натовість має інтегруватися в захід, потрібно проводити “міграції” вчителів, лікарів, інженерів зі Східної України в Західну, щоб гармонізувати всі регіони країни.

Розмовляв
Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ

В інтерв’ю використано посилання на такі архівні матеріали:

¹ Western Archives, testimonies and new research. Ukrainian Canadian Research and Documentation Centre, The Basildon Press 2003, p.110,113.

² Letter from Gareth Jones to Ivy Lee, September 13 1932. NLW.

³ The Foreign Office and the Famine, p, 209.

⁴ Ibid. 25 March 1933. p.13 & 14.

⁵ Ibid, 27 March 1933. p 9 & 10.

⁶ Gareth Jones, ‘Russia in The grip of Famine’, The Morning Post. March 30, 1933.

⁷ An Expert Observer [Otto Schiller] ‘Famine returns to Russia’, The Daily Telegraph. 25,28,30, August 1933.

⁸ Whiting Williams My Journey Through Famine-Stricken Russia. 24th February, 1934. p.16 , 17.

⁹ Anonymous letter. 1930 Wiltshire archives.

¹⁰ Walter Duranty, Russia Reported, 1934, New York, Gollancz Moscow, September 17 1933, p.354.

УКРАЇНА ПАМ’ЯТАЄ, СВІТ ВИЗНАЄ

Парламент Естонії постановою від 20 жовтня 1993 р. засудив комуністичну політику геноциду в Україні.

Сенат Канади 19 червня 2003 р. ухвалив Резолюцію, у якій закликав уряд Канади визнати Голодомор 1932—1933 рр. в Україні геноцидом та засудити будь-які спроби приховати історичну правду про те, що ця трагедія була нічим іншим, як геноцидом.

Палата сенаторів Національного конгресу Аргентинської Республіки 23 вересня 2003 р. ухвалила Декларацію № ОЯ 588/03 про вшанування пам’яті жертв Голодомору 1932—1933 рр. в Україні, який організував тоталітарний радянський режим.

Палата Представників Конгресу США 20 жовтня 2003 р. визнала Голодомор 1932—1933 рр. в Україні актом терору і масового вбивства, спрямованим проти українського народу.

Сенат парламенту Австралії 31 жовтня 2003 р. ухвалив Резолюцію, яка визнала події в Україні одним з найжахливіших актів геноциду в історії людства.

Постанова Державних Зборів Угорської Республіки від 26 листопада 2003 р. з приводу 70-х роковин Голодомору в Україні 1932—1933 рр. засуджує вияви дискримінації, спрямовані на знищення та геноцид групи народів.

Сейм Литовської Республіки у Заяві “Про вшанування жертв політичних репресій і Голодомору в Україні 1932—1933 років” від 24 листопада 2005 р. визнав, що сталінський комуністичний режим здійснював свідомий, ретельно спланований геноцид українського народу.

Парламент Грузії у документі від 20 грудня 2005 р. “Щодо увічнення пам’яті загиблих в Україні у 1932—1933 роках внаслідок політичних репресій і Голодомору” зазначив, що тоталітарний більшовицький режим у цей період здійснив навмисний геноцид українського народу.

Сейм Республіки Польща 4 грудня 2006 року прийняв закон, який засуджує тоталітарний режим, відповідальний за геноцид українського народу.

Парламент Республіки Перу прийняв Постанову від 21 липня 2007 р., якою проголосив солідарність з українським народом у вшануванні пам’яті жертв Голодомору та визнанні Голодомору актом геноциду.

Парламент Королівства Іспанії ухвалив документ від 25 липня 2007 року, яким визнає Голодомор 1932—1933 років актом геноциду українського народу.

1 листопада 2007 р. 34-та сесія Генеральної конференції ЮНЕСКО, до складу якої входять 193 країни, одностайно ухвали-

ла Резолюцію “Вшанування пам’яті жертв Голодомору в Україні”.

Палата Представників Конгресу Республіки Колумбія 21 грудня 2007 р. підписала Резолюцію, якою Колумбія визнала Голодомор в Україні актом геноциду українського народу.

Палата Депутатів Національного Конгресу Мексики 19 лютого 2008 р. прийняла постанову, в якій називає трагедію Голодомору актом геноциду.

Сейм Латвійської Республіки 13 березня 2008 р. ухвалив Декларацію “Про здійснені СРСР у 1932—1933 рр. репресії щодо українського народу”.

Сенат Національного конгресу Республіки Парагвай 25 жовтня 2007 р. ухвалив декларацію “Про засудження Голодомору 1932—1933 рр. в Україні як акту геноциду українського народу та солідарність з його жертвами”.

30 жовтня 2007р. Національний Конгрес Республіки Еквадор ухвалив Резолюцію, якою визнав Голодомор в Україні 1932—1933 років актом геноциду українського народу.

Палата Депутатів Республіки Чилі 13 листопада 2007 року прийняла Декларацію, в якій визнано Голодомор в Україні лихом, яке спричинило смерть мільйонів безневинних чоловіків, жінок і дітей.

Палата депутатів парламенту Чеської Республіки 30 листопада 2007 року ухвалила Постанову про визнання Голодомору 1932—1933 рр. трагедією українського народу.

Національна Рада Словацької Республіки 12 грудня 2007 р. ухвалила Декларацію, якою засуджує Голодомор 1932—33 рр. в Україні як акт винищення людства, вчинений тоталітарним сталінським режимом.

3 липня 2008 року на 17-й щорічній сесії Парламентської асамблеї ОБСЄ ухвалено резолюцію “Про Голодомор 1932—1933 років в Україні”.

Європейський парламент 23 жовтня 2008 р. ухвалив Резолюцію, якою визнав Голодомор (штучний голод 1932—33 років) жахливим злочином проти народу України та людяності, рішуче засудив дії, спрямовані проти українського селянства, які характеризувалися масовим знищенням і порушенням прав і свобод людини, висловив співчуття українському народові, який постраждав від цієї трагедії, та вшановував тих, хто загинув внаслідок штучного голоду 1932—1933 років; закликав країни, які виникли після розпаду Радянського Союзу, відкрити свої архіви для всебічного вивчення з тим, щоб повноцінно розкрити та дослідити причини та наслідки трагедії.

ВИДАННЯ З БАКУ

Напередодні відзначення 75-річчя Голодомору в м. Баку, столиці Азербайджану, видруковано збірник фотографій і документів про трагічні сторінки в історії України. Подані матеріали — красномовне підтвердження того, що тоталітарний більшовицький режим Сталіна і його поплічників прагнув голодом стерти з лиця землі українську націю, а в душі тих, хто дивом вижив, навично вселити страх рабської покорі.

Видання розповідає про вшанування пам’яті жертв Голодомору в Україні, а також

визнання світовою спільнотою подій 1932—1933 років в Україні одним з найжахливіших актів геноциду в історії людства.

Відкриває книгу вступним словом Президент України Віктор Ющенко.

Інф.

У ЦЬОМУ БУДИНКУ ВИТАЄ ДУХ ТАРАСА

Надія КИР'ЯН
Фото Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ

Днями Київський літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка відзначив 80-річчя з дня відкриття. На святкуванні Наталія Клименко, генеральний директор Національного музею Тараса Шевченка, розповіла, чим живе нині колектив музею, а також історію його створення і функціонування. “Це перший у світі музей Шевченка, — сказала Наталія Михайлівна. — Тут відображено історію життя Тараса Шевченка від дня його народження”.

Будинок розташований поблизу Майдану Незалежності. 1846 року тут, на Козиному болоті, у будинку, який спорудив 1835-го чиновник Іван Житницький, оселився Тарас Шевченко. На цей період припадає його знайомство з істориком Миколою Костомаровим — одним із засновників Кирило-Мефодіївського братства, до якого приєднався й Тарас Шевченко. В цей час він багато працював як художник. Спільно з Михайлом Сажиним змальовував краєвиди, історичні й архітектурні пам'ятки для альбому “Види Києва”. Працюючи в Археологічній комісії, влітку 1846 року брав участь у розкопках могили Переп'ятихи поблизу Фастова. Повернувшись до Києва, написав балади “Лілея” та “Русалка”. Наприкінці листопада Шевченко подав прохання, щоб його зарахували викладачем малювання університету Св. Володимира. Через арешт у справі Кирило-Мефодіївського братства працювати в університеті йому так і не довелося.

Наталія Клименко

музей отримує постійну прописку на бульварі Шевченка. Цей будинок 1966 року підпорядковують Державному музеєві Тараса Шевченка так само, як і музей на Пріорці. У зв'язку з цим змінився його формат.

“Сьогодні в музеї представлено експозицію, яка розкриває тему перебування в Києві поета під час трьох його приїздів в Україну, — розповідає Наталія Клименко, — зокрема проживання в цьому будинку 1846 року разом з О. Афанасьєвим-Чужбинським та художником Михайлом Сажиним. На мансарді, де друзі малювали, ніби витає дух Тараса Шевченка. З будинком пов'язано багато спогадів, багато прекрасних речей, які люди

тут працюють, і вони намагаються передати це відвідувачам”.

До 80-річчя розгорнуто три виставки: “Історія музею”, “Від першого директора — рідному музеєві” та “Київські краєвиди Тараса Шевченка”.

Саме напередодні ювілею Будинку-музею Тараса Шевченка в Україну надійшли документи, які зібрав перший директор Володимир Міяковський і зберегла його донька Оксана Радиш-Міяковська. За її ініціативою зусиллями Міністерства культури і туризму України, Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через кордон України до музею через Українську Вільну Академію Наук у США повернено архів Валентина Яковенка.

Валентин Яковенко (1859—1915) — книговидавець, журналіст походив із старовинного козацького роду з Полтавщини. Впродовж життя зазнавав переслідувань і за політичні погляди, і за видавничу діяльність.

1894 року в Петербурзі у серії “Жизнь замечательных людей” після цензурних поневірянь побачила світ книжка В. Яковенка “Т. Г. Шевченко. Его жизнь и литературная деятельность”.

В. Яковенко надавав великого значення розповсюдженню української книжки. Організував близько двох тисяч безкоштовних сільських бібліотек, підготував нове видання енциклопедичного словника з біографією Шевченка, надрукував третє доповнене видання “Кобзаря” за редакцією В. Доманицького (1910) та двотомник поета (1911—1912).

Врятовані В. Міяковським документи В. Яковенка дають багатий матеріал дослідникам.

Виставка “Київські краєвиди Тараса Шевченка” представляє картини, які він планував видати окремим альбомом, змальовуючи “найприкметніші краєвиди Києва, внутрішній вигляд храмів та цікаві околиці”. Серед цих картин — “Аскольдова могила”, “Китаївська пустинь”, “Софія Київська”, “Софійський собор. Внутрішній вигляд”, “Церква Всіх Святих у Києво-Печерській лаврі” та інші. Ці краєвиди мають не лише художню, а й історичну цінність. З топографічною точністю митець змалював площі та вулиці міста, його церкви й собори.

Привітати музей із ювілеєм прийшли державні діячі, науковці, письменники, художники, шанувальники Шевченкового таланту.

Розпочав вечір художньою композицією народний артист України кобзар Василь Нечепя.

Керівник головної служби гуманітарної політики та з питань збереження культурного надбання Секретаріату Президента України Олександр Биструшкін, вітаючи Василя Нечепу з високим званням, повідомив, що ще 20 наших митців у День української писемності та мови отримали звання народних і що відбувся Перший Всеукраїнський фестиваль бандурного мистецтва, що також визначено подією. “Сьогодні, — сказав Олександр Биструшкін, — у цьому будиночку побував Президент України. Протокольні відвідини замість 30 хвилин затяглися на півтори години”.

Він зачитав вітання Президента України колективу музею, а також додав, що Президент доручив посприяти роз-

Борис Олійник знайомиться з експонатами

в'язанню всіх проблем, які стоять перед цим Будинком-музеєм, музеем на Пріорці та на бульварі Шевченка.

“Душа радіє, що держава нарешті повертається обличчям до своєї культурної спадщини, — поділився враженням керівник будівельної бригади, яка ремонтувала музеї. — Ми виконали завдання вчасно, нам допомагали не лише наші внутрішні сили — навіть погода сприяла”.

Як завжди, цікавим був виступ Івана Драча: “Ми винні перед Тарасом Григоровичем у тому, що дуже мало вшановуємо його друзів, колег, зокрема Гулака, Костомарова, Куліша. Ось щойно на стенді розглядав один донос якогось Петрова. Перший чоловік, на якого він доносить, — Микола Гулак. Це була грандіозна особистість. Писав французькою мовою працю про геометрію Лобачевського, досліджував “Витязя в тигровій шкурі”. Навколо нього вирувало життя!”

Шевченка оточували видатні особистості. Чим більше шануватимемо великих людей, які були разом з Тарасом, то й сам Шевченко не матиме вигляду самотнього дуба в пустелі. Його оточували визначні люди, які шанували, любили й підтримували один одного.

А нещодавно я повернувся з Таллінна, де мені розповіли надзвичайно цікавий факт. 2004 року українці Естонії посадили дубок і назвали його “дубом Тараса Шевченка” на честь того, що поет відвідав ті місця. Відомо, що там вологий клімат, але бувають і спекотні дні. Одного спекотного липня дубок почав підсихати. Там такий переполох учинився! Українці носили воду, щоб його врятувати, хто чим міг. І дубок росте. Це приклад того, як можна значні речі втілювати в конкретні справи.

В Естонії я тішився тим, що там є Шевченків дух. Що ми раніше знали про українців Естонії, яких там близько 30 000? То було “русскоязычное население”. Лише після здобуття незалежності Україною й Естонією вони відчули себе іншими людьми. За цей вічний дух Тараса Шевченка, який робить нас люд-

ми, низько схиляюсь перед поетом”.

Борис Олійник підтримав колег по перу: “Ціле покоління ми вже майже втратили, бо його вчили, що все купується й продається. Тарас Шевченко і його оточення нагадує нам, що є речі, яких не можна купити за жодні гроші”.

А музейні працівники, які щодня бережуть пам'ять про великого предтечу не за страх, а за совість, повинні отримувати ще й гідні зарплати”.

Мистецтвознавець Дмитро Степовик висловив думку, що найцінніші для пізнання саме такі великі меморіальні музеї. “В Парижі є веселити відомий Лувр, але спочатку я відвідав меморіальні музеї Оноре де Бальзака, Віктора Гюґо, Оґюста Родена. Як науковець я прихильник персоналістського вивчення історії та культури. Узагальнення історії, вважаю, потрібне більше для студентів. Наш Інститут мистецтвознавства, фольклористики й етнології видає такі книжки. Але саме через персоналії пізнаємо те, що називаємо душою народу, нації. Так склалося, що ми просуваємося від кризи до кризи, а не від зростання до зростання. Так ми й чвалаємо історією. Приміром, біднішу за нас Болгарію прийняли в НАТО і в Європейський Союз, а нашу багатшу, більшу країну — ні. Зневага до нас триватиме доти, доки не навчимося поважати самих себе”.

Спасибі, що цей музей зберегли в центрі Києва. Знаю, як заносили над ним мечі. Різні “грошові мішки” наполягали: ми тут хмародряп збудуємо, золотом покриємо і це буде в центрі Києва мати багато краший вигляд, ніж ця маленька кузочка. Кому вона потрібна, де все дерев'яне? У такій ситуації ми повинні бути послідовними.

Україна 700 років не була повноцінною державою, але вона збереглася.

Нас не визнавали з 1240 року, коли ми втратили велику європейську державу. Але збереглися, попри трагічну історію, голодомори, бо в нас були героїчні персоналії — починаючи від киево-печерських отців — Антонія, Феодосія, сотень інших.

Нам потрібно скласти список видатних особистостей і відкривати схожі меморіальні музеї — Борзнянського, Березовського, Веделя. Потрібно повернути нам Чайковського. І, звичайно, берегти й підтримувати цей, бо це клітина Шевченкознавства”.

На завершення колишній директор музею Марія Гайдучок розповіла про боротьбу за збереження закладу, про те, як у цьому допомагала українська інтелігенція і закликала єднатися, відстоюючи духовні цінності.

Після смерті Івана Житницького будинок належав його синові й до 1920-х років його використовували як житло.

1923—24 рр. під час проведення обмірів давніх міщанських будинків студенти Художнього інституту дізналися від мешканців Хрещатицького провулку, що в одному з них жив Тарас Шевченко.

За проектом та під керівництвом професора Художнього інституту Василя Кричевського впродовж 1925—27 років ремонтували та реставрували будівлю. Художнім оформленням експозиції керував літературознавець Володимир Міяковський, перший директор Будинку-музею, урочисте відкриття якого відбулося 10 листопада 1928 року.

Під час Другої світової війни експонати евакуювали до Новосибірська разом із колекцією Харківської галереї картин та матеріалами Центрального державного музею Т. Г. Шевченка.

Після війни фонди повертаються до Києва і завдяки старанням Миколи Бажана й Павла Тичини

бачать, буваючи у цих стінах. Експонують живопис і графіку, майлярське, гравірувальне приладдя Т. Шевченка, “Кобзар” 1860 року з дарчим написом поета, полотняний костюм та сорочку, яку подарувала йому сестра Ярина.

На терасі — шість малюнків Василя Кричевського, проектні креслення, ескізи дизайну цих кімнат.

На подвір'ї — пам'ятник-погруддя Шевченка роботи Галини Петрашевич, встановлений з нагоди 100-річчя перебування поета в цьому будинку. Росте шовковиця, яка бачила Тараса... Зайшовши в цей вузьеньку вуличку, пройшовши через оцю хвіртку, можна з бурхливого майдану потрапити в XIX століття, в той час, коли тут мистецьким господарем був Тарас Шевченко.

До ювілею будинок оновлено. Здійснено зовнішній ремонт, реставровано меблі й зроблено все так, щоб кожен, хто заходить до цих кімнат, відчував ставлення людей, які люблять Шевченка завжди, а не лише 9—10 березня чи 22 травня. Ця любов притаманна людям, які

Дмитро Степовик

ТОЙ, ХТО ЧИТАЄ КНИГИ, РОЗМОВЛЯЄ З БОГОМ

Зоя ДІДЕНКО,
м. Хмельницький

На відзначення 140-річчя “Просвіти” в Народному домі м. Хмельницького відбулося засідання методичного об’єднання вчителів історії обласного центру. З інформацією про діяльність найпотужнішої громадської організації виступили вчителі НВО № 5 Ольга Грицина та Лідія Зикова, голова Хмельницького міського об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Зоя Діденко. Історики ознайомилися з новими експозиціями Народного дому та переглянули фільм “Храм української душі”.

Той, хто читає книги, розмовляє з Богом, — цей афоризм Нестора Літописця став темою зібрання, яке пройшло у світлиці Народного дому “Просвіти” з нагоди Дня української писемності та мови.

Спільний захід для студентів-словесників Хмельницького національного університету провели міська “Просвіта” й обласна наукова бібліотека. Розповіді ілюстрували короткометражними тематичними фільмами з відеотеки Народного дому “Просвіти” про історію свята, про Нестора Літописця — батька нашої історії й словесності, який зі сторінок “Повісті врем’яних літ” нагадав про події сивої давнини.

Роман КРАКАЛІЯ,
м. Одеса

Із заходів, присвячених “Просвіті”, відбувся в Одеському аграрному університеті заході до 100-річчя одеського рокув тому цей вищий навчальний заклад став колективним членом Одеського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка. Тож ювілей цієї найстаршої в Україні культурно-освітньої організації став нагодою для символічного прийняття до Товариства першокурсників. І немає значення, скільки з них стануть активістами “Просвіти”, — значно суттєвіше, що вони почули того дня. А йшлося про історію “Просвіти”, якою варто пишатися, адже ця організація чи не найбільше долучилася до найважливішої події вітчизняної історії — утворення незалежної Української держави.

Це була саме та організація, яка несла світло знань, будила національну свідомість. Саме тому “Просвіту” так люто ненавиділи й ненавидять вороги незалежності. Адже національна свідомість кожного українця — гарантія незалежності.

Така організація як “Просвіта”, за словами доцента кафедри історії Одеського національного університету ім. І. Мечникова Анатолія Мисечка, могла постати лише завдяки демократичним свободам, що утворилися на той час в Астро-Угорщині. В Російській імперії, де українське слово перебувало під суворою забороною, створення такого цілком легального товариства було неможливе.

Анатолій Мисечко особливо зацентрував на історії Одеської “Просвіти”, що стала першою на теренах Російської імперії. Вона була центром українського життя в місті. Саме Одеська “Просвіта” да-

ЗАПРОШУЄМО СТУДЕНТІВ

ла чимало відомих діячів українського відродження, коли постала Українська Народна Республіка. Так сталося і на зламі 80—90-х років, адже виборювання та відстоювання незалежності було й залишається кінцевою метою “Просвіти”.

Це відомі факти, але про них краще потрібно нагадувати, бо надто багато охочих стверджувати, що Одеса — не українське місто. Між тим, українське життя тут виривалося завжди, та й корені міста українські. Про це можна прочитати у багатьох історичних дослідженнях. Одна з таких книжок цього року вийшла друком у видавництві “Фенікс” накладом 1000 примірників. Це збірник статей молодих істориків Одеського національного університету ім. І. Мечникова “Одеса козацька”.

— Корінні українці в Одесі — нащадки тих козаків, які не лише здобували фортецю Хаджибей, а й будували місто. На Одещині козаки багато разів билися з турками, а річками, що були тоді судноплавними, ходили козацькі чайки. Одесу часто зображують у різних аспектах, але, на жаль, ніколи — як українську, — сказав один з авторів книжки доцент ОНУ імені І. Мечникова Тарас Гончарук.

— Українство в Одесі має глибоке коріння, — ці слова колекціонер українистики, заслужений працівник культури України Тарас Максим’юк може підтвердити колекцією старожитностей. У ній — справжні раритети. Деякі експонати він приніс на зустріч, щоб показати студентам, підкресливши значення Одеси як одного з культурних центрів України.

— Ви навчаєтесь в українському місті, дуже давньому й цікавому, — зазначив Тарас Максим’юк.

Нинішня “Просвіта” — органи-

зація назагал молодіжна. Багато молоді, переважно студентства, приходять сюди, щоб поспілкуватися українською мовою, поговорити про свої захоплення. Молодь позиціонує себе українцями, прагне зберегти національну ідентичність, тому і йде до “Просвіти” — одного з небагатьох у нинішній Одесі осередків, де можна вільно й розкуто почуватися українцем.

— Ця молодь приходиться сама, — підкреслив голова Одеського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Олександр Степанченко. — У нас діє історичний клуб, часто відбуваються цікаві засідання за “круглим столом”, дискусії на злободенні теми, навіть гострі суперечки. Молодь може дізнатися тут багато цікавого, отримати відповіді на запитання. Цього не почути на лекціях і не побачити на телеекрані, тим більш, що одеські телеканали подають усе з проросійських позицій. У нас була і виставка з історії Української Повстанської Армії, попри спротив тих сил в Одесі, які не хочуть, щоб люди знали правду. Але ми маємо право доносити суспільству іншу думку, щоб воно знало, як усе відбувалося насправді. Історія України — це зовсім не те, що викладали в школах і вищих навчальних закладах за часів радянщини. “Просвіта” виховує українських патріотів, і це найважливіше її завдання. Приходьте до нас, якщо у вас українська душа й українське серце, — сказав Олександр Степанченко.

Присутні на зустрічі кількості першокурсників бурхливо реагували на кожен виступ гостей, як і на спів університетського хору “Софіївські зорі”, що став справжньою окрасою вечора.

ТИЖДЕНЬ ПИСЕМНОСТІ МАНДРУЄ МАРІУПОЛЕМ

Лариса КОЗЛІКІНА,
просвітянка, м. Маріуполь

Згідно з указом Президента України Віктора Ющенка, з 3 до 7 листопада 2008 року в усіх навчальних закладах країни проводили Тиждень української писемності та мови. До цього свята добре підготувалися школи Маріуполя. Приємно зазначити, що шанування рідної мови відбувається в освітніх установах нашого міста не лише у визначений Президентом тиждень, а впродовж року.

У деяких закладах побували представниці Маріупольського осередку Союзу українок. Вони вітали зі святом учнів та ознайомили з життям Петра Яцика п’ятикласників школи № 66, де навчається переможниця обласного туру мовознавчого конкурсу його імені Єліна Савченко. Дівчинка поділилася з друзями враженнями від перебування в Києві під час вручення їй нагород.

У межах свята голова Маріупольського осередку Союзу українок письменниця Ірина Молчанова презентувала свою книжку “Дорослі діти”, призначену для старшокласників.

Пошана та квіти були подякою Ірині Молчановій від школярів за чудову книгу.

Але цим свято в Приазов’ї не завершилося. Союзянки проводять інші заходи, передають на кафедру української мови Приазовського технічного університету словники мовознавця з Одеси Олексі Різнікова, які вкрай потрібні для навчання.

Робота українських організацій Маріуполя не зупиняється ні на день і приносить на Донеччині очікувані плоди: українська мова укоренилась у свідомості молодого покоління маріупольців і стала природним мовним середовищем їхнього життя.

НАРАДА МОЛОДИХ

Олег ОЛЕКСЮК,
м. Херсон

Уперше за 17 років незалежності України на Херсонщині відбулася нарада молодих літераторів області. Це стало можливим завдяки спільному проекту організаторів Херсонського обласного осередку Всеукраїнської молодіжної громадської організації “Молода Просвіта” (голова Надія Яценко) та Херсонської обласної організації Національної спілки письменників України (голова Василь Загороднюк) за фінансової підтримки управління у справах сім’ї, молоді та спорту Херсонської облдержадміністрації (начальник Віктор Трамбовецький).

Молоді поети з різних куточків степового краю мали змогу не лише поспілкуватися, а й поділитися цікавими філологічними знахідками, несподіваними художніми образами, почути поради від старших побратимів по перу членів НСПУ Василя Загороднюка, Василя Мелещенка. Також відбувся своєрідний тренінг у творчих майстер-класах лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка поета Анатолія Кичинського, лауреата державної літературної премії імені Андрія Малишка, поета, прозаїка, драматурга Миколи Братана та лауреата Німецької літературної премії “За вишукану розкутість українського слова”, аспіранта Національного університету імені Тараса Шевченка поетеси Олеси Мудрак.

«УКРАЇНСЬКІ СВАТИНИ» НА РІВНЕНЩИНІ

Микола ФЕДОРИШИН,
м. Рівне

Національним святиням — Пересопницькому Євангелію та Острозькій Біблії — приурочене Всеукраїнське свято духовності й культури, яке відбулося на Рівненщині з нагоди Дня української писемності та мови. За словами голови Рівненської обласної організації Національної спілки письменників України Лідії Рибенко, в заходах узяли участь лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Рафаїл Торконяк, прозаїки, поети, драматурги, критики, культурологи з Києва, Дніпропетровська, Львова, Тернополя, Луцька, Рівного, представники вітчизняних вищих навчальних закладів та Ягеллонського університету (Польща). Напередодні вони відвідали Музей книги в Острозі, в Острозькій академії провели наукову конференцію (модератор — просвітянин, про-реktor Петро Кралюк), відвідали рівненський музей Уласа Самчука. Закономірно, що наукові слухання розпочалися з доповіді перекладача Острозької Біблії зі старослов’янської Рафаїла Торконяка, нині викладача факультету релігієзнавства Острозької академії. Отець Рафаїл послідовно втілює свій задум: довести, що саме Острозька Біблія — джерело для сучасних біблійних текстів в Україні, Білорусі та Росії. Його нова праця обґрунтовано доводить, що Острозька Біблія живе в так званій Єлисаветівській Біблії, переписаній з Острозької, — “зросійщена мова, правлена на підставі чотирьох текстів”.

Науковці детально проаналізу-

вали історичні та літературні джерела, що проливають світло на волинські святині. Один з ініціаторів пам’ятника Українській Першопниці в Пересопниці Микола Федоршин, голова обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, представив план створення на місці колишнього Пересопницького монастиря національного заповідника: “У Пересопниці збереглися пам’ятки культурної спадщини. Городище, яке належить до так званого волинського типу фортець, що набули найбільшого поширення на рубежі XI—XII ст.; земляні оборонні вали заввишки до 12 метрів, глибокий рів, через який прокладено головний в’їзд на городище; могильники (розорані) III—VIII ст.; замчище XV ст. — земляні вали, глибокий оборонний рів; городище або замчище XVI ст. — місто-замок Білів (Магдебурзьке право з 1516 р.), яке збудували князі Чорторийські-Клеванські; квадратне замчище, земляні

вали, глибокий оборонний рів; кам’яний хрест в урочищі “Пастівник”, встановлений на місці православного монастиря; дерев’яна церква Св. Миколая 1804 року; дерев’яна дзвіниця біля неї; пам’ятний знак Пересопницькому Євангелію. У сільському клубі розташовано музейний куток “Літописна Пересопниця”, в експозиції якого представлено археологічні знахідки: наконечники списа, стріл, персні, хрестики, ґудзики, шматочки намиста з кераміки та скла.

Дорогу Милостів—Шостаків—Пересопниця—Іскра—Старожуків слід заасфальтувати. Ґрунтову дорогу Пересопниця—Білів потрібно посипати кам’яним відсівом, що дасть змогу замкнути туристичне

Учасники свята біля пам’ятного знака на честь Пересопницького Євангелія

кільце Рівне—Клевань—Пересопниця—Дядьковичі—Рівне.

Варто збудувати на місці клубу села Пересопниця каплицю й адміністративний будинок. Це має бути науково-дослідницький, музейно-духовний центр. Варто перейменувати сільський клуб на Народний дім, у якому розмістити Пересопницьку філію Інституту археології України. Нині археологічні дослідження тут проведено поверхово. А подібні історичні поліси мусимо дослідити якнайповніше, бо це історія нашої країни. Потрібно також полагати окремі ділянки пошкодженого оборонного земляного валу; виготовити дерев’яну браму та міст на головному в’їзді на городище; виготовити на північно-західному боці дерев’яну вежу, на якій розмістити інформацію про історію міста; окреслити туристичний пішохідний маршрут. У городищі-замчищі в селі Іскра (Жуківський замок) покласти кам’яні сходи з бильцями для туристів, посадити дерева, поставити дерев’яні лави; встановити щит з інформацією-довідкою про історію Жуківського замку. Замчище стане чудовим місцем для відпочинку місцевих мешканців, гостей і туристів. Городище у селі Білів — місце для проведення щорічного археологічного фестивалю у купальські дні.

Статус національного заповідника не вимагає величезних коштів, але відтворить ареал історичного поселення, узаконить відносини землевласників з державою; завдяки йому розпочне роботу постійно діюча археологічна експедиція.

Розвиток туризму стане складовою добробуту. Мусимо подбати про корені рідного слова. Взаємовпливи культур сусідніх держав посилюватимуться. Як їм протистояти, маємо подумати”.

Учасники свята ухвалили звернення до Верховної Ради з проханням відновити діяльність комітету, який стежив би за чистотою української мови, посиляючись на те, що подібні комітети існують у деяких європейських країнах, зокрема у Франції та Польщі. Вручили нагороди переможцям щорічного молодіжного літературного конкурсу “Витокі”.

БАТЬКІВЩИНА ГЕОРГІЯ ВОРОНОГО — ПРИУДАЙСЬКА СІВЕРЩИНА

Олександр ШОКАЛО,
письменник, головний редактор
журналу “Український Світ”

Закінчення.
Поч. у ч. 41, 44, 45 за 2008 р.

ТВОРЕЦЬ МАТЕМАТИЧНОЇ ТЕОРІЇ ЛАДУ

Георгій Феодосійович Вороний залишився в історії української й світової науки не лише як геніальний вчений, а й як рідкісного благородства особистість, один із найвідданіших визнаців Істини — духовних подвижників. Колеги згадували про Георгія Феодосійовича як про надзвичайно працюючого й відданого науці вченого. Професор Г. Ф. Вороний мав у послужному списку понад 18 років державної служби на посаді “в V класі”, був статським радником, кавалером орденів Святого Володимира IV ступеня, Святої Анни II ступеня і Святого Станіслава II ступеня, мав срібну медаль на пам’ять про царювання імператора Олександра III. І при цих чинах і регаліях усі знали Вороного як “правдиву, чуйну й сердечну людину”...

Ще з юності Георгій задумується над розв’язанням певних проблем суспільного життя й не приймає революційних методів боротьби з “жахливим режимом” (бо революція призводить до руйнівного хаосу), зазначаючи в щоденнику: “Жодних політичних тенденцій я не маю...” Він не захоплюється ідеями абстрактної свободи, а бачить шлях досягнення ладу в суспільстві через особисту моральну зрілість, духовний саморозвиток людей та реальний вияв їхньої власної волі до життя й солідарної громадянської волі. Ніхто не принесе людям спасіння, не ошасливить іззовні, кожен сам повинен осилити цей шлях ізсередини — власним серцем, розумом і дієвістю прийти до владованого життя, до щастя. Тільки такими внутрішніми й солідарними силами можливо досягти ладу в масштабах суспільства, а не зовнішніми примусовими способами політичного невігластва й диктатури панівного класу над пригніченим людом, що їх проповідували марксисти.

Г. Вороний, як і інші свідомі земляки-сіверці, сповідував високий моральний принцип українського звичаєвого, вікового права, що його ясно по-сучасному сформулював П. Куліш: “Політика повинна питати дороги в науки”. Головна справа життя Г. Вороного — наукова праця, яка відкриває шлях подолання суспільних проблем: “...коли мій розумовий кругозір розшириться, можливо, вдасться знайти їх розв’язання”, — записав він ще юнаком у щоденнику.

Як надзвичайно яскрава індивідуальність учений поєднував ясний світогляд і високу моральність із глибокими математичними знаннями й видатним педагогічним талантом. Працюючи головним чином у галузі теорії чисел, Г. Вороний майже кожною працюю започатковував нові напрями в математиці й став фундатором трьох найважливіших напрямів: аналітичної теорії чисел, геометричної теорії чисел, алгебраїчної теорії чисел.

Праці вченого, визнані геніальними ще за його життя, знайшли продовження саме в наш час і нині набули поширення в багатьох актуальних напрямках науки, зокрема, в комп’ютерній графіці, геометричному моделюванні, конструюванні роботів, розпізнаванні образів, створенні штучного інтелекту, по-

20 листопада — 100-ті роковини пам’яті Г. Ф. Вороного

будові географічних інформаційних систем, мікробіології, радіаційної фізики, фізичній хімії, астрономії, астрофізиці, кристалографії, медицині, археології, антропології, картографії тощо. Створені Г. Ф. Вороним поняття й методи виявились найвищою мірою плідними, про що свідчить широке вживання іменних термінів: *формула Вороного, діаграма Вороного, метод Вороного* (на зразок: *теорема Піфагора* чи *біном Ньютона*). Діаграми Вороного використовують фахівці найрізноманітніших галузей знань майже в усіх країнах Європи, в Австралії, США, Канаді, Японії, Південній Кореї, Гонконгу, Новій Зеландії та ін. За підрахунками фахівців у галузі діаграм Вороного, щомісяця у світі друкують в середньому 80 нових досліджень, що базуються на відкриттях Вороного.

Останні роки життя Г. Ф. Вороний займався аналізом “примітивних” паралелограмів і “розбиттям” (діленням) простору на багатогранники. Його вершинним досягненням стала ідея алгоритму розв’язання всіх питань теорії невизначених квадратичних форм: “Вчора я вперше досягнув чітку ідею алгоритму, який повинен розв’язати всі питання теорії форм, яку я розглядаю, і вчора ж я мав сильний напад жовчної кольки, який завадив мені працювати ввечері й не дав можливості заснути майже цілу ніч. Я так боюсь, аби результати моїх тривалих зусиль, які я так тяжко здобував, не загинули разом зі мною, але тим часом **довести їх до ладу так важко**. Багато чого я тільки вгадую якимось чуттям, яке саме тепер, під час недуги, у мене загострилось...” — зафіксував учений мить осягнення в математичному щоденнику 20 лютого 1908 року, перебуваючи в Новочеркаську як виконавець обов’язків декана механічного факультету Донського політехнічного інституту.

У некролозі професор І. Р. Браїцев (друг і колега Г. Ф. Вороного по Варшавському політехнічному інституту) висловив глибокий жаль з приводу того, що з грандіозної праці з теорії невизначених квадратичних форм Вороний мав змогу викласти на папері лише невелику її частину: “Навряд чи з цього хоч би частково можна буде відтворити ті дуже мудрі геометричні міркування, які привели до згаданого в щоденнику алгоритму, що про нього покійний завжди говорив із великим натхненням і захопленням. Аби це зробити, недостатньо в загальних рисах знати ті міркування, якими керувався покійний у своїх дослідженнях, а треба бути таким самим глибоким знавцем теорії квадратичних форм з п-змінними, яким був він, потрібно володіти такою самою дивовижною технікою в цій галузі, якою під кінець свого життя володів небіжчик. До того ж, потрібно так само самовіддано любити цю галузь математичної науки, як любив її він... А як він любив математику!”

Тільки через чверть століття один із найталановитіших учнів Георгія Вороного Борис Делоне напíše, що ідея його вчителя “знову з’являється в сучасній теорії структури твердої речовини, і загалом можна сказати, що цей фундаментальний цикл ідей Вороного далеко ще не завершений” (Б. Делоне. Юрій Тодосьович Вороний // Журнал математичного циклу Всеукра-

їнської Академії наук: Т. 1, № 2, 1933).

Геній зосереджувався в основному на теорії ірраціональностей і систематизував усі свої математичні відкриття в галузі теорії чисел у перспективі осягнення Всеєдиного Лад у поєднанні з найновішими здобутками математичних, фізичних і філософських методів пізнання, можна зробити висновок, що його “*фундаментальний цикл ідей*” передувє новітнім відкриттям у багатьох галузях знань. Геній не лише осягнув принцип самоорганізації чотиривимірного часопростору, а й сягнув джерела Всеєдиного Лад у часом у безмежжі й безвічності та владовує їх. Саме через квадратичну форму як просторовий вияв життєродної сутності в земному світі Г. Вороний осягнув принцип організації простору і вгадував “якимось чуттям” джерело світового Лад у. Застосовуючи цей метод Вороного до етнології й етногеографії, можна дослідити, зокрема, як народ розмірює, організовує, владовує культурний і геополітичний простір своєї етнічної території та які чинники формують просторову форму країни на земній поверхні й визначають її часові (вікові) параметри.

Джерело математичних знань про ладову, гармонічну основу світотворення й джерело національного духу, силою якого народ творить культурний простір свого етнічного світу, безпосередньо пов’язані з першоджерелом світового Лад у — Всеєдиним Духом-Розумом, що в українській міфології зветься Дій.

Як же Всеєдиний-Дій уладовує простір і час, перебуваючи у безмежжі й безвічності? Простір розвивається-розмірюється з ефіру (вакууму) і згортається в ефір; час витікає-розмірюється з безвічності й плине в безвічність. Ефір і безвічність становлять неподільну суб-

станцію первинного часопростору, з якої розгортаються і в яку згортаються простір і час. Саме в ній перебуває світотворчий первінь Всеєдиного Лад у. Звідси, як у давнину казали, — з ефіру, а нині — з вакууму, в якому пульсує безвічність, витікає творча енергія Всеєдиного — ясний, чистий початок життєтворення.

Вакуум — це всеєдине інформаційне поле, динамічно-врівноважений нерозгнуртий часопростір, де швидкість поширення інформації через вакуумні коливання абсолютна, як мить осягнення, й незрівнянно перевищує швидкість світла. Це, по суті, швидкість тонкої енергії думки. Надшвидкі частки тонкої енергії передають життєво важливу інформацію про все, що відбувається у Всесвіті.

Такі елементарні частки — тахіони, які рухаються з надсвітловою швидкістю, відкрив у 1980-х роках американський фізик українського походження Олекса Біланюк разом з індійськими колегами Е. Сударшаном і В. Дешпанде. А 1996 року професор Башкирського університету Нахип Валітов ґрунтовно спростував хибну тезу А. Ейнштейна, що швидкість розповсюдження інформації не може перевищувати швидкості світла. Учений математично довів, що будь-які об’єкти у Всесвіті взаємодіють один з одним миттєво, незалежно від відстані між ними. Інформація передається завдяки вакуумним коливанням під час хімічного збудження атомів і молекул та миттєво поширюється силовими лініями електромагнітного й гравітаційного полів. А нещодавно український фізик Сергій Сітько довів на фізичному рівні існування душі як первинного механізму забезпечення людського життя, відкривши взаємозв’язок усього живого в когерентному полі, яке становить основу квантової медицини.

Ще за одвічними ведичними синкретичними знаннями орійських (сонцесповідувальних) наро-

дів, які підтвердила Піфагорійська математична школа, план уладування Всесвіту (світової всеєдності) має числову сутність. І тільки математичні знання — найдавніші й найутаємніченіші — спроможні осягти той усеєдиний план гармонійно-числового владування *Космосу* (поняття *Космос* — *Лад, владований Всесвіт* запровадив Піфагор). “*Суть речей — числа*” — така засаднича формула Піфагорійської філософсько-теософської школи (Піфагорійського союзу), що засвідчує глибинне осягнення владованості світової всеєдності за допомогою чисел, проміжної ланки між безвічними сутностями, що перебувають поза часом і простором, та чуттєвою реальністю й людською свідомістю.

Оскільки математика завдяки своєму герметизму захищена і від догматів релігії, й від догм матеріалістичної філософії, вона безпосередньо осягає Істину й приводить передову наукову думку до визнання існування духовної дійсності — високочастотної пульсації тонкої життєтворчої енергії у формі вакуумних коливань. *А духовність людини — це високочастотний спектр коливань її внутрішньої енергії*.

Недавно американський математик і філософ Майкл Геллер у дусі “фундаментального циклу ідей” Георгія Вороного математичними розрахунками довів існування ладуючої первини у світовій Всеєдності — Всеєдиного. Осягнення Вороного й Геллера засвідчують, що Всеєдиний — першоджерело Всесвіту, а також першоджерело математичних законів, за допомогою яких осягаємо світовий Лад, і творчого духу та морального закону в людині, за допомогою яких узгоджуємо своє життя із Всеєдиним Ладом.

“*Фундаментальний цикл ідей*” Георгія Вороного можна назвати фундаментальною математичною теорією Лад у або ладотворення. Ладотворення — це дієвість творчого Духу-Розуму й моральної життєвої волі. А математична теорія ладотворення Вороного — доведення наявності всеєдиної творчої первини, яка розмірює-владовує найрізноманітніші форми життя у світовій Всеєдності згідно з законом Усеєдиного Лад у.

У недалекому майбутньому духовна сила людських сердець формуватиме лад в Українському світі, налагоджуватиме взаємодію національних культур у світовому культурно-цивілізаційному просторі. Духовний провідник у цій ясній перспективі — геній Георгія Вороного, творця математичної теорії Лад у.

Планетарна діаграма Вороного

Іван ЮЩУК,
професор, завідувач кафедри
Київського міжнародного університету

Нещодавно президент Росії, відмовляючись узяти участь у пошануванні жертв, за його словами, “так называемого голодомора” в Україні, заявив, що “говорити про те, що існувала мета знищення українців, — це означає суперечити фактам і намагатися надати націоналістичного підтексту спільній трагедії”. Мовляв, від руки Сталіна в СРСР гинули однаково росіяни, білоруси, казахи, українці.

По-перше, хоч би яким “исполином” (гігантом) Сталін був, самотужки він не впорався б із мільйонами людей і не змусив би десятки чи й сотні тисяч різних посіпак стати вбивцями. Йому допомагала ціла армія російських шовіністів і різноплемянних їхніх найманців. Знищувати іногородців якщо не духовно, то фізично — це була споконвічна політика Російської імперії, починаючи від того, як орда великого князя московського Івана III 1478 року, розграбувавши Новгород, третину новгородців утопила у Волхові, ще третину депортувала.

До винищення українців у 1932—1933 роках ішла підготовка за тонко розробленим планом: процес над так званою СВУ, ліквідація Української Автокефальної Православної Церкви, заборона “Просвіти”, переслідування “ворожих елементів”, виселення активних селян — “куркулів” тощо. Українська нація перед початком Голодомору була обезголовлена, позбавлена можливих організаторів спротиву. Наближений до Сталіна кремлівський співець Дем’ян Бедний розповідав 1932 року англійському журналістові Граббсу, розкриваючи потаємні марення російських шовіністів: “Українці? О, з ними треба бути дуже обережними... Україна — непевна земля. Повірте, нікому з українців ми тут не довіряємо, хоч би був найкращий комуніст”. Сам Голодомор — це вже кульмінація антиукраїнської ненависті, кульмінація винищення українців.

З приводу того, скільки українців загинуло від Голодомору 1932—1933 років, є різні здогади. Називають різні цифри.

Ще 1935 року кореспондент газети “Нью-Йорк Американ” писав, що Скрипник сказав йому: кількість жертв Голодомору в Україні й на Кубані перевищила 8 мільйонів.

Дослідники, підраховуючи кількість загинув, зіставляють дані переписів населення України 1926 і 1939 років як найбільш достовірні. Але випускають з уваги той факт, що в Україну після Голодомору було переселено величезну кількість сімей із Росії (як пізніше на зачищену від татар кримську землю), наїхало безліч колонізаторів. Правильне уявлення про антиукраїнську спрямованість Голодомору і його наслідки може дати лише зіставлення змін у кількості населення за його національною ознакою, а не за територією — і то в усьому СРСР.

За даними переписів, з 1926 до 1939 року росіян в СРСР збільшилося майже на 22 млн (на 28 %), білорусів — більш як на 0,5 млн (на 11 %), а українців зменшилося на 3,1 млн (на 10 %): було 31,2 млн, стало

КУЛЬМІНАЦІЯ НЕНАВИСТІ

ГОЛОДОМОР 1932—1933 РОКІВ — ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ

Фото Олесь Дмитренко

28,1 млн. Якщо врахувати, що в попередні не дуже благополучні роки кількість українців щороку зростала приблизно на 0,6 млн осіб, то за 12 років ми недооцінюємося понад 10 млн українців: 1939 року нас мало бути вже принаймні 38,4 млн, а не 28,1 млн.

Причиною голоду було не стихійне лихо. Урожай 1932 року видався навіть кращий, ніж попереднього. Сталін відзначав: “Ніхто не може заперечити, що загальний урожай зерна 1932 року перевищив 1931 рік”. Газета “Правда” 19 серпня 1932 року писала про Одеську область: “Урожай вище середнього і більший, ніж торік. Особливо вродила пшениця”.

Викачування зерна з України йшло методично, з дедалі більшою інтенсивністю. З урожаю 1929 року, за офіційними даними, з українського села було вивезено 5 млн тонн зерна, з урожаю 1930-го — 7,8 млн тонн (уже з’явилися перші ознаки голоду), з урожаю 1931 року — 7,2 млн тонн (люди почали мерти з голоду), з урожаю 1932-го — приблизно 4,2 млн тонн. Насправді ж в українських селян тоді вилучали набагато більше хліба, особливо в рік Голодомору: частина його осіла в руках комуністичних активістів (як раніше чимало церковних цінностей, конфіскованих Леніном), а велику частину просто згноїли — про це є численні свідчення.

Щоб український селянин не міг вирватися з влаштованого йому пекла, у Кремлі згадали про кордони між республіками-колоніями — і між Україною та Росією й Білоруссю

виставили загороджувальні загоны внутрішніх військ. У поїздах та на залізничних станціях бригади працівників ДПУ ретельно перевіряли багаж пасажирів і конфісковували харчі. Українським селянам наказом наркома залізниць СРСР було заборонено продавати квитки. Окремі села з грудня 1932 року вписували на так звані “чорні дошки”: такі села оточували військами, не дозволяли нічого ввозити в них і прирікали на голодну смерть. Щоб селянин не міг перебратися до міста або навіть придбати харчі в міських крамницях, у грудні 1932 року було запроваджено паспорти, які видавали лише міським жителям.

Отак цілу країну — сільську Україну (бо місто було здавна зросійщене) російські шовіністи перетворили на велетенський концтабір. Але не уникло плундрування й те українське, що ще зберглося в містах. Услід за Голодомором пішли чистки установ від “націоналістичних елементів”, хоч ті “елементи” нерідко були членами комуністичної партії й вірно служили режимові. Винищували українських письменників, інтелігенцію, руйнували стародавні храми, закривали українські школи, нівечили українську культуру (так творилася так звана “нова історична спільність людей — радянський народ”). А сліпих кобзарів наприкінці 1934 року, взимку, зібрали в Харкові нібито на з’їзд, а потім вивезли в поле й там порішили.

Голодомор-геноцид 1932—1933 років не тільки забрав мільйони життів українців (і тих,

до речі, хто мав необережність осісти між ними). Він тяжко вразив душу українського народу. Зрадництво, доноси, злодійство, вбивство — усе це українська народна мораль одвіку категорично осуджувала. Тепер це було піднесено в доблесть. Жорстокість стала нормою повсякденного життя. Російські шовіністи відкинули наш народ у дикунство: уперше, мабуть, за останні сім тисячоліть у 30-х роках нашого століття серед українців з’явилося людодівство; з усіх почуттів у людини залишилося одне — вижити, за будь-яку ціну вижити. Для мільйонів людей страх став природною нормою існування.

Організований російськими шовіністами Голодомор-геноцид 1932—1933 років не мав на меті ні прискорення примусової колективізації, ні ліквідації куркулів як класу. Колгоспи на той час уже було здебільшого створено, а від голоду мерли однаково як одноосібники, так і колгоспники. Та й який у Голодоморі був резон: адже мертві вже не могли вступати до колгоспів. Що ж до куркульства, то Ленін ще 1921 року писав: “Куркуль підрізаний і в значній мірі експропрійований”. А нових “куркульських” господарств (це були переважно ті, хто, діставши землю після революції, зумів власною працею досягти певних статків), за даними ЦСУ УРСР, 1929 року було не більше 73 тис. Але вже 1930 року в північні й північно-східні райони СРСР депортували 75 тис. “куркульських” сімей, з березня до червня наступного року — 23,5 тис. До початку Голодомору знищено “як куркульські” не менше 200 тис. господарств, тобто втричі більше, ніж їх було насправді. Основна ж мета Голодомору-геноциду 1932—1933 років — зачистка території від українців.

І чи не найбільша наша трагедія в тому, що ще й досі серед українців трапляються люди, які тужать за тим жакливим минулим, моляться на пам’ять катів, тягнуть нас, українців, назад у ту сатанинську імперію.

Гине передчасно одна людина — і це велика трагедія. А то було планово знищено, вимордувано найстрашнішою — голодною смертю понад 10 мільйонів осіб лише за те, що вони українці. Це доводять неспростовні факти, про це свідчать численні вцілілі очевидці того жаху. Жакливішого злочину світ не знає.

І після цього президент Росії має совість по-блюзнірському просторікувати про те, що “тих, хто протаскує тезу про “голодомор-геноцид”, менш за все цікавить наукова точність”. Ідеться ж бо не про якусь абстрактну “наукову точність”, а про елементарну людяність. І саме брак людяності, саме шовіністичні зусилля приховати гірку правду (на злодієві шапка горить?), — кажучи словами того ж таки російського президента, — “швидше спрямовані на те, щоб максимального роз’єднати наші народи”. Правда єднає, брехня роз’єднує.

ВЛАДИСЛАВ ВЕРСТЮК: «ВИНИЩУВАЛИ УКРАЇНСЬКИЙ ДУХ»

Одна з найвагоміших акцій з відзначення 75-ої річниці Голодомору в Україні — завершення роботи над “Книгою пам’яті” — монументальним виданням, над яким спільно працювали вчені Українського інституту національної пам’яті й обласні державні адміністрації. Я попросив заступника голови УІНП, українського історика Владислава ВЕРСТЮКА прокоментувати цю подію.

— **Пане Владиславе, як проходила робота над виданням?**

— Скажу як науковець, що для виконання такого масштабного наукового проекту потрібно близько десяти років. У нашому ж розпорядженні було менш ніж рік. Тому цим виданням ми поки що лише

започаткували непросту справу встановлення імен жертв Голодомору. Це величезна праця. Досить сказати, що довелося вивчити близько 12 000 книг реєстрації народжень і смертей громадян, дослідити тисячі інших документів, опитати десятки тисяч очевидців трагедії. У томах, які видано в 17 областях, що найбільше постраждали від голоду (а це всі регіони тодішньої підрадянської України), задокументовано майже 800 тисяч імен жертв геноциду.

— **Це лише невелика їхня частина?**

— Саме тому робота над виданням триватиме і в наступні роки. Звичайно, щороку бракує можливості випускати таке недешеве видання. Але, гадаю, через кілька років ми випустимо нове, значно розширене видання “Книги пам’яті”.

— **Томи виходять накладом лише по кілька тисяч примірників**

на область. Але чи не можна ширше оприлюднити імена жертв геноциду? Маю на увазі те, що варто відкривати меморіальні дошки з іменами загинув. Після встановлення нових імен списки можна буде поповнювати.

— Слушна ідея. Цього року наш Інститут, представники місцевої влади, громадськість провели велику роботу з віднайдення місць масових поховань жертв Голодомору. Часто померлих просто закопували в ями. На місці цих поховань встановлено тисячі пам’ятних хрестів. Поруч з ними або біля пам’ятників жертвам голоду можна встановити такі дошки з іменами жертв.

— **Ви не перший рік досліджуєте тему голодоморів. Що особливо вразило під час досліджень?**

— Масштаб трагедії. Коли говоримо отак загально про мільйо-

ни жертв, люди часто не задумуються над цим. Але сьогодні ми конкретно окреслили територію Голодомору. Вона охоплювала майже всю тодішню підрадянську Україну. Ті області, які перебували в складі інших країн, не зазнали трагедії, попри те, що клімат у нас однаковий. Люди звідти готові були допомагати нам, але їхню допомогу влада відкидала.

Через нас пройшло кілька десятків тисяч свідчень. Одна людина ще може говорити суб’єктивно, але коли десятки тисяч говорять те саме, то це вражає. Тобто механізм геноциду було відпрацьовано. І не треба казати, що, мовляв, там, “вгорі”, не знали, а місцеві все це робили. Нічого подібного. Якщо села вписували на “чорні дошки”, то ця дошка — від заходу до сходу. Якщо обмежили виїзд, то це робили скрізь. Якщо забирали “натуральні штрафи”, то скрізь.

— **Тобто це була система?**

— Голод створювали уніфіковано і свідомо. Він був не лише в селах. Можливо, в пом’якшеному варіанті, але він був і в містах. Це свідчить про те, що голод мав національне спрямування. Тобто він не був спрямований лише проти селянства за те, що воно начебто не хотіло вступати до колгоспів. Не всі знають, що в Україні рівень колективізації сягнув 70 відсотків і був набагато вищим, ніж загалом у Союзі. Тож чому саме наші селяни повинні були нести цю кару? Україна була дуже небезпечною для Сталіна, для тоталітарного режиму. І влада хотіла перетворити Україну на покірну адміністративну одиницю і винищити український дух. Це був свідомо спланований геноцид.

Спілкувався
Петро АНТОНЕНКО

Олексій НЕЖИВИЙ,
письменник,
доцент Луганського національного
педагогічного університету
імені Тараса Шевченка
Колаж **Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ**

Правда про Голодомор потрібна не тільки сучасним поколінням, а й тим українцям, які житимуть у майбутньому. Окрім спогадів очевидців та архівних документів, одним із джерел оприлюднення трагедії 1933 року може бути періодична преса. Звісно, в ній не знайдемо даних про кількість жертв, як і правдивого відображення життя, адже партійні ЗМІ були головним знаряддям ідеології, репресивної державної політики. Однак за газетними публікаціями можна відчувати й зрозуміти зловісний подих антилюдського механізму.

Для підтвердження звернемося до однієї з районних газет **“Червоний колгоспник”** — органу Біловодського районного партійного комітету, районного виконавчого комітету та райпрофради (з 1938 року район входить до складу Луганської області).

21 липня 1932 року “Червоний колгоспник” публікує повідомлення про те, що 9 липня відбулася третя Всеукраїнська партійна конференція, на якій присутні найвищі функціонери з Москви Каганович та Молотов. Коференція приймає рішення директивного характеру: “Ні в якому разі не можна забувати, що класову боротьбу навколо колгоспів ще не закінчено, що куркульські елементи ще цілком не ліквідовані”.

І хоч масове розкуркулення та виселення проходило ще в 1929—30 роках, у газеті, починаючи з 13 липня 1932 року, з’являються такі офіційні заяви: “Зрікається брата й пориває з ним зв’язок, зрікається батьків-куркулів, зрікається чоловіка як куркуля”. Тепер не називаємо прізвищ цих україноморальзованих людей, бо вони теж стали жертвами Голодомору.

Газета в кожному числі повідомляла про результати виконання плану хлібозаготівлі, закликаючи всіх зусилля, однак не було вказано точних цифр, тільки процент виконання планових завдань. А в селах уже почали недоїдати, бо як ще можна пояснити повсюдне зневаження вікових моральних традицій? Читаємо газету від 21 липня 1932 року: “На території Сеньківської сільради спостерігаємо масову крадіжку хліба в степу. Крадуть хліб удень і вночі. Зривають колоски з хлібів, які ще не скошені, беруть з коплиць тощо. Деякі колгоспники під час косовиці набирають колоски в мішечки й тут же молотять паличками. Вночі збираються гуртом і йдуть у степ по колоски, топчуть нескошений хліб”.

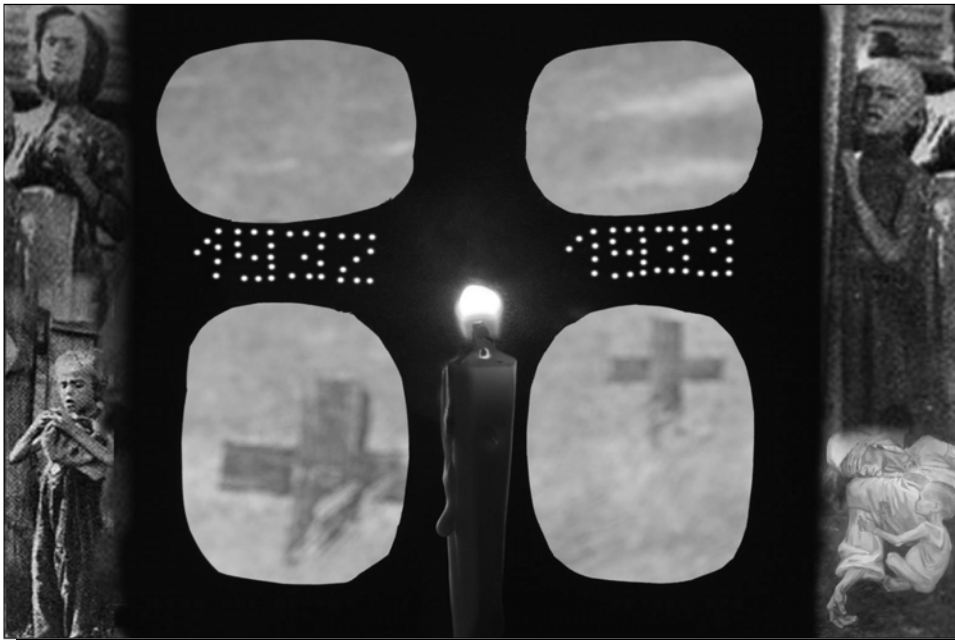
У Москві готують новий репресивний документ — Постанову ЦВК та РНК СРСР від 7 серпня 1932 року “Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення громадської (соціалістичної) власності”. Селяни назвали її “законом про п’ять колосків”. Постанова колгоспну власність прирівнювала до державної, а тому за зібрані в полі колоски передбачалась кримінальна відповідальність.

Про надзвичайну оперативність у виконанні директивних рішень центру може свідчити офіційне повідомлення в “Червоному колгоспнику” від 12 серпня 1932 року: “Виїз на сесію Біловодського нарсуду 8 серпня у Семикозівці розглянула справу куркулів Камишана Ф. С. та Палагута М. Т., які крали в степу колгоспівський хліб (обрізали колоски, брали з коплиць тощо)”.

Виїзна сесія нарсуду засудила Камишана до позбавлення волі в далеких місцях на 3 роки, а Палагута на один рік”.

У постанові правління Укрколгоспцентру від 10 серпня “Про авансування колгоспників” зазначено, що відповідно до постанови ЦК ВКП(б) та Раднаркому Союзу, треба стежити, щоб у колгоспах аванси видавали лише за трудодні в межах 10—15 % фактично обмолоченого хліба і щоб сума виданих авансів не перевищувала 15—20 % орієнтовного розміру річного натурального фонду, що розподілятиметься серед колгоспників на трудодні. Хліб, що витрачається на громадське харчування, враховується до фонду натурального авансування.

Продаж хліба на базарах проводити лише після виконання плану хлібозаготівель — після 15 січня 1933 року. Правління колгоспів, що торгують хлібом, треба притягти до судової відповідальності.

ГОРТАЮЧИ ПОЖОВКЛІ СТОРІНКИ...

ГЕНОЦИД УКРАЇНЦІВ ЛУГАНЩИНИ 1932—33 РОКІВ ЯК ДЕРЖАВНА БІЛЬШОВИЦЬКА ПОЛІТИКА

Нерідко авансування хлібом зовсім не було, навіть на так зване громадське харчування. Про це теж свідчать газетні інформації, за якими бачимо початок голоду.

20 жовтня 1932 року Брусівська артіль “Серп і молот”. Колгоспники працюють без їжі, обурюються, хочуть кинути роботу. Закрили ясла. Через це колгоспники, що мають дітей, на собі й на інших роботах не працюють.

У Вовкодавській близько 20 учнів, що закінчили 4 групу. Тепер їм треба навчатись у 5 групі Йовсузької школи. Проте через незабезпеченість гуртожитком та харчуванням вони кидають навчання.

Незабаром у селах розпочалося насильницьке відбирання всього насіння.

“У Попівці 25 жовтня комсомольська бригада у молотільників виявила крадене насіння соняшника: у Семкової Ганни — 4 кг, Муравенкової Д. Г. — 4 кг”.

12 листопада 1932 року. У Зеликівці в куркуля Дмитренка А. Д. сільський актив знайшов під копицею бур’яну мішок кукурудзи та мішок жита.

Постанова бюро РПК від 12 листопада: “Припинити подальший відпуск товарів до сіл, що не виконали плану хлібозаготівлі”.

21 листопада 1932 року. “Суворо судити куркулів, що гноять хліб. Куркулька с. Третяківки Лозова П. А. злісно не виконувала тверде завдання хлібозаготівлі. “Немає в мене хліба”, галасувала. Проте, хлібозаготівельна комісія добре знала, що хліб є. І справді, коли перевіряли, знайшли хліб, замутований у печі. Ніяких помилувань класовим ворогам — гноїтелям хліба”.

У тому, що плану хлібозаготівель 1932 року не було виконано, сумніву не виникає, адже обмолот зерна у всіх селах району вже було закінчено. Голодна смерть прийшла на Біловодщину.

2006 року студенти Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка у складі фольклорної експедиції записали свідчення мешканців Біловодського району. Ці оповіді ввійшли до книги “Голод 1933 року на Луганщині”.

Олександра Микитівна Левченко, 1938 року народження, мешкає в с. Новоолександрівка Біловодського району Луганської області:

“Знаю про весь цей жах із розповідей матері — Ринкової Анастасії Максимівни, нині вже покійної, яка пережила голод, війну.

Весна 1933 року була холодна, дощова. Не можна було нічого сіяти, погода не давала. Люди змушені були їсти все: товкли порожні качани кукурудзи, запарювали їх кип’ятком, їли дохлину (коней). Вимирали від голоду сім’ями. Все, що знаходили, намагалися віддати дітям, а самі помирали з голоду. Діти, які залишались без батьків, теж помирали слідом за рідними. Більше страждали діти, люди похилого віку.

Тим, хто працював у колгоспах, на заводах, на кінному заводі № 64, давали якусь юшку та 200 г хліба, якщо його можна було так назвати. Цей хліб мати носила бабусі додому, ділила його між братами й сестрами, батьком та матір’ю.

Страшно було дивитися на людей, які йшли через села. Вони були розпатлані, ходили тихо, без крику і шуму, постійно шукали їжу та дивилися собі під ноги, на землю. Люди падали на дорогах, бились об землю, але вмирали мовчки”.

Ольга Федорівна Бугаївська, 1920 року народження, Валентина Федорівна Селезньова, 1927 року народження, мешкають в с. Новоолександрівка Біловодського району Луганської області:

“Наша мати Анастасія Іванівна Бугаївська, 1894 року народження, батько Федір Петрович, 1887 року народження. Батько був шевцем, бляхарем, робив відра, шив чоботи, працював на стайні. Сім’я була багатодітна, двоє дітей померли в ранньому дитинстві.

Ми тримали корову, і лише завдяки їй нашій родині пощастило вижити в голодні роки.

Згадуємо, як у дитинстві, в голод, ходили разом з іншими дітьми з возиком далеко в ліс рвати терен і сушили його. Мати разом із сусідкою Валентиною Скабаковою молотла кукурудзу в ручному млинку. Наша родина харчувалася висівками, мохом, часто хворіли від такої їжі. Батьки отримували на державному кінному заводі так звану “мучку” ставевого кольору та пекли з неї коржики. Я (Ольга Федорівна) їздила з мамою в селище Айдар міняти свої речі, одяг, який носила вся сім’я, на кукурудзу. У селі було три дільниці, і ми пішли на третю дільницю пішки, випросили там у когось торбинку пшона. Бувало, мати зварить літрову каструльку каші, ми за день з’їдаємо, а мати лягала спати голодна — їсти нічого. Хворіли всі”.

Уляна Василівна Найдис, 1924 року народження (мешкає в с. Новоолександрівка Біловодського району):

“Під час Голодомору мені було сім років. Пам’ятаю, як доводилось їсти в ці страшні роки траву “лопуцьки”, квіточки дерези, гарбуз, бур’ян. Мати залазила на дерево і рвала листя береста, потім клала його в чавун і ставила в піч варити”.

Анна Олександрівна Перегняк, 1908 року народження, народилася і мешкає в с. Новоолександрівка Біловодського району:

“Роки 1932—1933 були страшні. Тисячі людей помирали, їх ховали заслаблі, де могли: і вдома, і в садочку, клали небіжчиків на вози, везли на кладовище, де була викопана канава. Там і ховали. Особливо падали з голоду бідні малі діти. У нас, на кінному заводі, давали мучку та льон. Мучка містила домашні сої. Льон наполовину був із пташиним гноєм. Льон смажили, тоді пекли ладики з

льону та мучки. Діти їли, а тоді всі хворіли, були наче п’яні.

Ми тримали корівку, ось і вижили. Варили в молоці листя з яблуні, щавель.

Було в мене двоє дітей: Валентин та Євген. Сусіди розповідали, що їздили до Старобільська. Був там “Торгсін”, який за золоті гроші, золоту обручку або сережки видавав трошки муки. Діти падали з голоду, на вулицях валялися мертві або вмираючі люди. У сусідніх селах теж панував голод. Були випадки, коли люди з нашого села знаходили в погребях небіжчиків”.

Ще один документ, який публікувався в **“Червоному колгоспнику” від 6 жовтня 1932 року:** “За постановою Всеукраїнської спілки мисливців та рибалок полювання на куріпок забороняється на протязі 1932—33 р. Винні в порушенні цього притягуються до судової відповідальності й відбиратиметься мисливська зброя”.

Звісно, що не турботами про куріпок викликана заборона полювання, а в прихованій формі голодних людей позбавляли будь-якої їжі, а також влада мала можливість з’ясувати, хто, ймовірно, міг чи

в газеті тих часів **“Степ”** друкували матеріали,

які відображали стан хлібоздачі. Тих, хто завдання не виконував, карали: розкуркулення, насильницьке вигнання з рідної оселі, виселення разом із сім’єю у північні райони. Застосовували найстрахотливішу кару, яка передбачала колективну відповідальність усіх, тобто вписування села на “чорну дошку”, що означало позбавлення всіх продуктів харчування.

У числі від 16 січня 1933 року надруковано, що таке покарання застосовано до всіх мешканців Байдівської сільради згідно з постановою Старобільського райвиконкому: “За опір плану хлібозаготівель і злісний саботаж Байдівської сільради... райвиконком постановляє Байдівську сільраду — колгосп “Перемога” і одноосібний сектор — занести на чорну дошку. У відношенні Байдівської сільради вжити слідуючих заходів:

1. Припинити кооперативну і державну торгівлю з цією сільрадою, колгоспом, окремими колгоспниками і одноосібниками. Весь крам, що є в торговельних організаціях Байдівської сільради, вивезти.

2. Цілком заборонити торгівлю колгоспом, окремими колгоспниками та одноосібниками як в селі, так і в місті, на базарі.

3. Припинити будь-яке кредитування, провести стягнення кредитів, інших фінансових зобов’язань, а також видані кредити повернути.

4. Оголосити чистку колгоспу “Перемога” від куркульських та контрреволюційних елементів, вислати їх в далекі місцевості Півночі”.

Про критичну ситуацію на селі й масовий голод може свідчити газетна інформація від 22 січня про те, що в селі Байдівці серед одноосібників викрито 22 ями, де знайдено 13,24 центнера хліба. Тобто в людей відібрали останні продукти харчування.

Коли розпочалася весняна сібва, в села завезли зерно для посіву. Однак ніщо не могло втримати голодних людей: ні віками освячене плекання майбутнього врожаю, ні загроза отримати за кілька кілограмів тривалий термін ув’язнення.

Так, газета від 5 травня повідомила: “За крадіжку засівного — 10 років”. В інформації йдеться, що бригадир Р. із Верхньої Покрівки крав із сівалки пшеницю. Виїзна сесія нарсуду засудила його до 10 років позбавлення волі.

А в селі Титарівка, коли сіяли пшеницю, двоє колгоспників украли по три кілограми пшениці. Голова колгоспу Юрченко, який не втратив милосердя, пояснював це так: “Люди голодні, що ж зробиш? До суду віддавати ні за віщо”. Однак партійний орган кваліфікував цей доброзичливий вчинок дуже суворо: “Юрченко зраджує колгоспників, зраджує партію, бо захищає ворогів колгоспної власності”.

Сумнозвісний “закон про колоски” діяв немилосердно, бо мешканка села Кам’янка за те, що стригла колоски, отримала вісім років позбавлення волі “з відбуттям присуду в далеких місцевостях Союзу”.

Після 1933 року спорожніли українські села на Старобільщині, які через два-три роки змушені були заселити нові мешканці, а в селі Калмиківка навіть колгосп назвали “Івановський більшовик”, бо сюди переселили людей з Івановської області Росії.

Людмила РУБАН,
Київська обл.

НЕВГАСИМА СВІЧА

Небо плакало. Потемнілими від скорботи хрестами, що бовваніли на всіх кладовищах сіл Переяслав-Хмельницького району, де мені довелося побувати, стікали, мов сльози, цівки холодного осіннього дощу. Вони не застигали озерецями, а всотувалися у чорне тіло землі, немов намагалися востаннє напоїти душі невинно загиблих.

Скільки їх — закиданих поспіхом у проваллях неосвячених братських могил? Десятки? Сотні? Тисячі? За свідченням секретарів Полого-Вергунівської та Улянівської сільських рад Світлани Кузьменко та Віри Щепінської, в архівах їм пощастило знайти лише кілька вицвілих клптиків паперу з іменами селян, чия загибель у 1932—1933 роках зареєстрували уповноважені як смерть від недоїдання і старості. Так представники влади означали у звітах тотальне винищення заможних колись сіл. І це тоді, коли, за статистикою, урожай 1932 року було визнано лише на 12 відсотків меншим від середнього показника попереднього десятиріччя.

Збираючи свідчення очевидців того лиха, ми разом з членами Асоціації дослідників голодоморів в Україні — завідувачем відділу Національного історико-етнографічного заповідника “Переяслав”, ветераном МВС України Юрієм Авраменком та мешканкою села Улянівки Вірою Каплюк почали подорож у минуле із Пологих Вергунів, де, за офіційними даними, до Голодомору мешкало близько трьох тисяч шестисот осіб, а залишилося жи-

Пам'ятний хрест у с. Тарасівці

вими менше половини.

Дарма кажуть, що голодна смерть не обирає жертв — у могили, де лежать мільйони українських селян, зійшли найкращі. У Переяслав-Хмельницькому районі вона забрала тоді понад 28 тисяч життів. Гинули працюючі господарі, вимирали цілими сім'ями, відданими на поталу так званим активістам. Народ називав їх “штирхачами”. Це презирливе прізвисько стало символом зра-

ди, підступності та смерті.

У подружжя Олександри і Василя Мойсенків та найстаршого на Переяславщині подружжя — Христини і Данила Шовкошитних — власні рахунки до винуватців тих подій. Їхні родини розкуркулили і обібрали до нитки, вони пухли від голоду й одного за одним ховали рідних. Живі досі пам'ятають прізвисько тих “штирхачів”, які навіть у колисках та косах жінок шукали приховане зерно...

До списку переяславських сіл, які ми досліджували, Данило Шовкошитний додав ще й село свого дитинства Віненці, де голодом вижили понад півтисячі осіб. Активісти возами звозили награване збіжжя до комор, а збожеволілі від голоду люди їли власних дітей.

— Я все життя живу з заплаканими очима, — згадує бабуня Дуся — Євдокія Савіна Сніжко, якій 1932-го було лише сім років. — У нашому селі Пологих Яненках вимерло з голоду понад дві тисячі. А наша сім'я втратила бабуню, батька і найменшенького брата Василя. Коли помер Василь, я пішла на цвинтар до церкви. Заходжу до дзвіниці, а там купа мертвих, і серед них двоє ще живих жінок із зав'язаними ганчір'ям ротами. Розв'язала їм роти, а вони почали ледь чутно просити їсти.

Я бачила і людожерів, — каже Євдокія Сніжко. — Привели якось до сільради жінку із Пологих Вергунів з двома чавунами смаженого м'яса. У неї було п'ятеро дітей, і вона вже трьох встигла з'їсти. Мою маму поставили її сторожувати, вона й мене з собою взяла. А та тітка так страшно хрипить: давай, мовляв, і твою дівку з'їмо, все одно здохне.

Я зустрічалась із Катериною Андріївною Бацорою із невеличкого села Тарасівки, що втратило третину мешканців. Спілкувалася з Оленою Архипівною Якименко, яка бачила, як на кладовищі біля ям лежали живі ще люди і просили їсти.

Василь Григорович Мойсенко, с. Нетягайлівка, 2008 р.

Записала спогади Олександри Філімовні Шари, яку ще й досі жахають сни, де їй бачаться чавуни із людським жиром, і свідчення Євдокії Петрівни Зражевської, сім'ї якої вдалося вижити лише тому, що тамтешній голова сільради на власний ризик залишив багатодітній родині корову.

...Коли на Покрову в Тарасівці поставили великий дерев'яний хрест на пам'ять про односельців, винищених голодом, кожен, хто пережив його, поклав до підніжжя горнятка із зерном і хлібину. А бабуня Євдокія — ще й цукерку. То для найменшенького братика Василя, який в урожайний рік помер голодною смертю на рідній землі.

НАЙСТРАШНІШЕ ГОРЕ

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ,
м. Ірпінь Київської обл.

Нещодавно у Рівному вийшла друком книжка Руслана Давидюк і Андрія Жив'юка “Почутися одним нерозривним зі своїми братами і сестрами Великої України”.

Автори зібрали й узагальнили документальний матеріал про те, як реагували мешканці Рівненщини на Голодомор 1932—1933 років.

У передмові до книжки голова Рівненської облдержадміністрації Віктор Матчук зазначив: “Умисність злочинних дій комуністичної тоталітарної держави РСРР щодо українського селянства вияскравлює, між іншим, та обставина, що населення сучасної Рівненщини, яка у 1920—1930-х роках входила до складу Польщі, перебуваючи в однакових природно-кліматичних умовах з Житомирщиною та Хмельниччиною, голоду не зазнало. Однак, маючи відомості про голодний мор, що лютував за якихось 10—20—30 км від їхніх осель, мешканці Волині й Полісся не залишалися байдужими до страшного горя, яке спіткало українців за Вілією і Збручем. Без огляду на заборони і переслідування польської влади, в цих заходах брали участь політики, інтелігенція, духовенство, селяни, робітники, службовці, молодь... За це згодом радянська влада по-своєму покаралася з ними, відправивши десятки тисяч рівнян на смерть, в ув'язнення і заслання”.

Дослідники не минають також питання участі просвітян у намаганнях надати допомогу голодуючим братам у радянській Україні. Зокрема, заступником голови зборів, на яких створили Волинський громадський комітет допомоги голодуючим в радянській Україні, був один із фундаторів Луцької “Просвіти”, богослов, професор Іван Власовський.

Цікаво, що уродженець Рівненщини, видатний український прозаїк Улас Самчук, перебуваючи в Празі впродовж 1933—1934 років, написав перший в українській літературі твір — повість “Марія”, у якому з великою художньою силою розповів історію однієї української родини, яка гине через злочин тоталітарного режиму, стаючи уособленням смертей мільйонів українців. Серед українських читачів у Другій Речі Посполитій книжка стала культовою.

Після вступу радянських військ у Західну Україну “Просвіту” заборонили. Але люди читали її книжки. Член підпільної молодіжної збройної організації, що діяла в Острозькому районі та Львові наприкінці 1940-х років, Віталій Мельничук згадував її засновника Віталія Пантюшка: “Під впливом прочитаних книг, що залишилися від “Просвіти”, про голод (“Марія” Уласа Самчука) та про романтику козацьких звичаїв, намагаючись допомогти поневоленому народові, Пантюшко створює підпільну Організацію вільних козаків”.

Ім'я іншого автора, який спробував передати художніми засобами трагізм українського села 1932—1933 років та засудити організаторів і виконавців Голодомору, нині майже невідоме. Це уродженець села Попівка Конотопського району на Сумщині, учасник збройної боротьби за незалежність України Петро Ковальчук. У 1920-х роках він був бібліотекарем Рівненської просвітнянської бібліотеки, у 1930-х видав три поетичні збірки, де зокрема засуджував злочини чекістів: насильницьку колективізацію і пов'язаний з нею Голодомор. 1940-го Ковальчука заарештували і наступного року за “наклепи на радянську владу і колгоспний лад” засудили на 8 років концтаборів.

Андрій ЛОЗОВИЙ
Фото Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ

Виставки на тему Голодомору вкрай потрібні для остаточної самоідентифікації нації. Тим більш, що у багатьох людей візуальна пам'ять краща. Якщо ж ми забуватимемо нашу історію, не шануватимемо гідно українських героїв і не згадуватимемо про національні трагедії, то виникає запитання: чи маємо право на майбутнє?

У Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури України (Воровського, 20) відкрилася виставка “Україна. 1932—1933. Голодомор”. Авторі — члени Всеукраїнської асоціації дизайнерів-графіків “4 Блок” (Харків).

“Ці знання, очевидно, не так потрібні літнім людям, які вже перестраждали і своїм мовчанням залякали дітей, — говорить Віталій Шустя, керівник майстерні

МИСТЕЦТВО РОЗПОВІДАЄ ПРАВДУ

графічного дизайну Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури України. — Вони потрібні молодим, щоб усвідомили, що чинила “найгуманніша” влада робітників і селян на чолі з ЦК ВКП(б), чому в житниці Європи люди їли людей... Канібалізм у XX столітті! Тоді в людині людського залишалося дуже мало. Та сама влада доклала чималих зусиль, щоб про геноцид українців ще й досі небагато знали у світі. А на одному з російських сайтів “висить” лише одна фраза: “Верните нам

Крым!” Ось вам і ставлення до української трагедії”.

Виставку слід відвідати кожному небайдужому. Плакати вражають. Вони з погляду мистецтва красиві, але навертаються сльози, коли споглядаєш їх. Молоді харківські митці поставилися до проблеми з креативом. Білі числа “1932” та “1933” на чорному тлі закресленні багатьма штрихами, проте що це за числа, все одно можна прочитати, як і білий напис “Історію не закреслити, пам'ятаймо Голодомор”. Ось світлини померлої з голоду дитини із зображенням вартості: “0.00 коп.”. Саме такою була ціна життя малюка для людозерської влади. Або український візерунок із хрестів (на вірець надгробних) та написом “Національні мотиви України 1932—33”.

З передмови до каталогу плакатів: “ГЛДМР... У цьому слові немає голосних. Спробуйте вимовити його — вийде набір звуків, мовби вам затисли рот. Схоже, так ми прожили життя — із затиснутим ротом. Без голосних. А невиразні звуки, що доносилися ззовні про те, як голодно було в 1930-ті роки, не торкалися свідомості. Ну, хтось помер — час був такий, та й давно вже... А виявилось — не хтось, а свої, дуже близькі родичі. 10 МІЛЬЙОНІВ УКРАЇНЦІВ! За два роки... А 75 років — невеликий термін”.

Закінчення.
Початок у ч. 46 за 2008 р.

Письменники виправдовуються полістилізмом. Бо що означає вислів “постмодерністи”? Те, що вони — “після сучасних, гарних”. Модерністами були Леся Українка, Олександр Олесь. А наші сучасні українські письменники — постмодерністи уже після них, і на цьому наголошують.

Це поняття прийшло з Європи. Основна ознака постмодерної мови — полістилізм, тобто змішування кількох різних стилів і стилістик — літературної, вишуканої, народної... Але наші постмодерністи через відсутність виховання не змішують гарне з ще кращим різної якості, наприклад, урочисте з ліричним, народне з науковим. Натомість збирають усілякий бруд і висловлюються вульгарно. Тобто усе найгірше, що є, зібрали у свій “постмодернізм” і купаються в ньому. Я не бачу, щоб нашим людям це подобалося. Навіть по студентах це відчуваю. Даєш їм тему такої курсової чи дипломної роботи — не хочуть писати. Тож “покупаються” такі автори у цьому багні самі та й усе. Але дуже прикро, бо у цей час, коли Україні так потрібна молода творча сила — і поетична, і прозова, і драматургічна — вони гають час і марнують талант.

Ще з часів Київської Русі — від митрополита Іларіона (його “Слова про закон і благодать”) плекали літературну мову, попри бездержавність, заборони й утиски, несприятливі часи для української культури. Тоді вибирали все найкраще з народної мови, з діалектів, щось запозичували з привнесеної культури, з попередніх античних джерел. Усе акумулювали і шліфували в літературній мові. Тому *Шевченко* — її основоположник, бо він синтезував оці елементи, добрав їх з різних джерел і витворював новий тип літературної мови.

Багато й інших діячів української культури служили саме виробленню літературної мови: Михайло Старицький, Марко Кропивницький... Старицький у листі до Франка 1902 р. писав: “З перших кроків самопізнання на полі народнім я загорівся душею і думкою послужити рідному слову, огранувати його, окрилити красою і дужістю, щоб воно стало здатним висловити культурну, освічену річ, виспівати найтоншу красу високих поезій”. Щоб український театр з Кропивницьким, Заньковецькою і Садовським існував, Михайло Старицький продав свій маєток і витратив кошти на театр, у якому звучало б *українське слово*. А ми тепер топчемо це Слово у багно.

У заклічному листі до української інтелігенції Пантелеймон Куліш 1882 року, дбаючи про розширення функціонального поля української мови, писав: “...так, не маємо навіть рідної преси, котра б не давала національній мові миршавити під напливом чужої і освіжала б духа народного серед нашого безголов’я”. І він став видавцем: сам започаткував у Петербурзі видавництво, щоб видавати українські книжки; написав граматику української мови. Леся Українка і Михайло Грушевський писали протести в російську Думу проти заборон української мови та подавали проект навчання дітей українською. Скільки світоців культури боролися за літературну мову, а тепер, коли ми її маємо і маємо Українську державу, ганьбимося писанням ненормативною лексикою. І витрачаємо на це час і сили. Слід пам’ятати, що *ні в якому разі не можна естетизувати брутальні лайки. Це гріх перед материнством, батьківством, перед Богом.*

— **Президент за цей гріх — осміювання українців — відзначив Сердючку. Що робити? Чи можуть щось вдіяти науковці, щоб своїм авторитетом впливати на такі рішення влади?**

— Ніхто вчасно не звернув уваги Президента на те, який резонанс у культурі матиме таке відзначення. Безперечно, Президент хотів зробити якнайкраще. А людям — аби сміятися. Сміються — і добре. А про те, над чим сміються?!. Не замислюються. Такий час нині. Щось, очевидно, треба відносити і на карб часу. Олександр Олесь у вірші “Чари ночі” писав: “що візьме час, що люде...” Сподіваюся, що цією хворобою суспільство перехворіє. Література — це мистецтво. Автори ж не претендують на працю шахтаря, не хочуть бути безхатченками, а лише письменниками. За словом “письменник” здавна закріпилося значення “висококультурна, освічена і мовно грамотна людина”.

«ТІЛЬКИ ЗНАННЯ НАС МОЖУТЬ ВРЯТУВАТИ»

Любов Іванівна Мацько в робочому кабінеті

— **Нині професія вчителя втратила свій престиж. Це прикро. У чому причина? Тільки гроші, маю на увазі рівень зарплат, чи провини вчителів, що до них таке ставлення; чи це через те, що тепер по-іншому дивляться на власну професію; чи це суспільна проблема?**

— Основна причина соціальна: у вчителя мала зарплата, немає пільг, належного матеріального забезпечення. Часто нема пристойного житла. Не завжди є й умови для професійного зростання. Маю на увазі те, що вчитель здебільшого не може передплачувати фахові видання, сучасну пресу, підтримувати своє життя на достойному культурному рівні. Відповідно й суспільний престиж праці вчителя знижується: хто де може, здобуває собі більшу платню — і вчителювання покидає. Якось, ідучи з роботи, зустріла колишню студентку. Вона три роки працює у податковій: треба було вчити си-на. Показує маленький альбомчик із фото, де вони з учнями садять дерева, а на іншій світлині ставлять “Кайдашеву сім’ю”... А я йду далі й думаю: це ж вона четвертий рік носить із собою цей альбомчик! Отже, це їй не чуже, болить у душі. Пропрацювала ж у школі 19 років! І пішла з болем: це було не-легко. Очевидно, і не пішла б зі школи така досвідчена вчителька, якби не треба було коштів на навчання сина.

— **Як підняти престиж учителів? Це під силу людям, які їх виховують, чи залежить від влади?**

— Не можу сказати, що завтра буде ідеальною школа, але ситуація значно поліпшилася б, якби розв’язали матеріальні питання. Хоч значна частина вчителів працює не за гроші, а за честь і на совість. І раніше так було.

Нині школу подекуди перетворюють на “клуб” хабарників і дивляться на батьків, хто де працює і як можна з них поживитися: дайте мені те, а ви те... І такі випадки непоодинокі, бо через усе це залишається у школі слабший, той, хто не може прилаштуватися десь краще. Тому сьогодні школа тримається на старшому поколінні вчителів. Але ж ситуацію можна змінити! Дати високу зарплату, заохочувати, і тоді надійдуть свіжі сили, все відновиться. Мусить відновитися, бо без учителя держава не матиме перспективи.

Середняк чи слабак тільки середняка і слабачка виховає. Тож треба думати про майбутнє. Тому все треба змінювати на краще і повертати престиж учителя.

— **Що робить педагогічна академія, щоб достукатись до влади?**

— Я рядовий академік і не маю доступу до влади. Наша академія, і її президент Василь Григорович Кремень завжди говорить

про ці болючі проблеми школи. Поважаю його за реформи і зміни в освіті, бо це нині працюють його ідеї. Пам’ятаю, як йому закидали, що він дає багато ліцензій ВНЗ; а він казав: хочу, щоб народ наш учився. Навіть якщо хтось залишиться без роботи, але має освіту, легко знайде роботу чи організує собі робоче місце, і йому буде легше у житті.

— **Чи знаєте Ви, яку стежку обирає більшість студентів, що здобувають фах учителя? Чи не припадають їхні дипломи пилом?**

— Часом ми підходимо з радянськими мірками до ситуації далеко не радянської. Це тоді всі мали йти працювати тільки туди, куди скаже партія. Нині інші часи. Тож не можна ці питання розв’язувати однозначно. Адже тепер на це впливає багато чинників.

Знаємо, що наших випускників охоче беруть на роботу скрізь: у школи, управлінські структури, на фірми, перекладачами до депутатів, бо депутатів не завжди володіють українською мовою... Охоче беруть тому, що випускник нашого університету добре підготовлений: українська мова, іноземна, володіння комп’ютером, знання загальної, вікової, спеціальної психології та педагогіки як обов’язкової дисципліни в університеті. Випускники комунікабельні, добрі організатори. Таких фахівців спокують високими заробітками.

— **Від учителя залежать не тільки знання, а й формування маленької дитини як особистості, її духовний світ, психологічний портрет. Пам’ятаю, у нашій школі вчителька, яка багато років працювала з молодшими школярами, “виховувала” дітей не словом, а штурханами. Чи якось оцінюють психологічну придатність майбутніх студентів для учительської роботи?**

— Така можливість є, але незначна. Ми самі (маю на увазі викладачів) не маємо права впливати на вибір абітурієнтів. Хоча до цього року відбір був дещо зорієнтованим, бо університет мав більше можливостей зважати на рекомендації, що їх одержали випускники із педагогічних класів шкіл, коледжів та переможці олімпіад, конкурсів і малих академій. Там і до дитини придивилися, і вона себе перевірила на придатність до професії. Практика тестування психологічно не розкриває вступників. Зараз важко сказати, якими будуть наступні студенти. Сподіваємось, що кращими. Викладачі, які працюють на першому курсі, кажуть, що цьогорічний набір за якістю знань трохи нижчий. А загалом у нас такий порядок: ми не знаємо, чи студент навчається за контрактом, чи за держза-

мовленням. До всіх однакове ставлення. І може бути, що не тести винні: через значну кількість пільговиків, яких приймають із найнижчими тестовими балами, за ризиком прийому залишилися ті, у кого кращі знання та вищі бали.

— **Може, доцільно зробити такий психологічний тест, щоб зрозуміти, чи придатний майбутній педагог до цієї праці, чи не завдасть він дитині психологічної травми?**

— У правилах прийому вступників до університету таке не передбачено. Це функція шкільного психолога, який має порадами і пропозиціями допомогти випускникові обрати професію. Може застерегти від неправильного вибору. Але рішення повинен приймати сам учень.

— **Чим переймається у науці нині?**

— Як доктор наук веду лінгвістичні, лінгводидактичні й методичні теми. Займаюся проблемою формування української мовної особистості. Щоб виховати людину, яка розмовляє добірною мовою, не цурається української, а шанує її, таку особистість треба виховувати з дитячого садочка й аж до одержання диплома. *Українськомовна особистість — це той, хто знає мову, розуміє, сприймає її душею, цінує, пропагує, відстоює, захищає.*

Часто звертаюсь до батьків, бо переконалася, що дитина, яка прийшла з українською мовою з дому, любитиме й цінуватиме її. Батьки дають перший і основний код мови: саме вони передають його дитині, коли спілкуються українською мовою, і це основне. Навіть з немовлям потрібно розмовляти, бо його акустико-артикуляторний апарат уже працює. Тобто у нас є *акустичний образ мови — слуховий, і зоровий — графічний, писаний*. Якщо дитину вчити літер і вона їх бачить, то це і є основний стимул. Далі — навчання і формування мовної особистості. Тут вимог дуже багато. І ми з науковцями розробляємо таку проблему, щоб українці ставали яскравими особистостями, небайдужими до життя і довкілля. Отак поступово можна впливати на суспільство, щоб українська мова переважила. Певні етапи ми вже пройшли. Раніше, як слово українським скажеш, відразу питають, чи ви з Канади, чи зі Львова. Згодом перестали таке казати, але невдоволено озиралось — хто тут порушив наш мовний простір?... А тепер помічаю, що скрізь переходять на українську мову, можливо, ще не зовсім досконалу, але вже пристойно відповідають. Тож суспільна ситуація змінюється, і ми цьому допомагаємо.

Середня загальноосвітня школа переходить на 12-річний термін навчання. Старша школа — 10, 11, 12-ті класи — буде профільною. Відповідно Міністерство освіти і науки, Академія педагогічних наук, інші освітні установи працюють над новими навчальними планами, програмами і дидактичним забезпеченням (підручниками, посібниками та технологічними засобами).

За новими планами і програмами з української мови у 10—11-х класах посиляться викладання стилістики сучасної української літературної мови, зокрема основних її стилів і підстилів: наукового, офіційно-ділового, художнього, публіцистичного (і мови засобів масової інформації), конфесійного, епістолярного. У 12-му класі учні оволодіватимуть риторикою, ораторською мовою, різними видами мовної діяльності з текстами усіх типів. У 10—12-х класах паралельно засвоюватимуть і поглиблюватимуть знання з теорії української мови, української соціолінгвістики і лінгвокультурології. Передбачена новою програмою з української мови для 10—12-х класів і підготовка учнів до державного зовнішнього тестування в 12-му класі.

Тож не маємо права забувати закону, який визначив ще Арістотель: **мова є природним середовищем існування людини і суспільства.**

Мова у природному середовищі існування людини і суспільства є вкрай необхідною як кисень, щоб нам легше жилося, щоб ми стали кращими. Тому маємо дбати про власне мовлення і про мовлення тих, хто навколо нас.

Спілкувався
Святослав МІЗЕРНЮК

1933 р. Родина сільського вчителя Артема Григоровича Войтенка. Верхній ряд: праворуч — Артем Григорович, доньки Віра, Раїса. Сидять: дружина Агафія, син Валеріан (мій батько)

Зоя ШАЛІВСЬКА,
м. Конотоп, Сумська обл.

Фотографія 1930-х з родинного архіву. На стіні шкільного класу над схиленими дитячими голівками грізне гасло Сталіна: “Ду-жа і могутня диктатура пролетаріату — ось що потрібно для того, щоб розв’язати доценту останні рештки вмираючих класів і розбити їхні злодійські махінації”. Скільки ж людських життів розчавлено “размеренной поступ’ю железних батальонов”?

Спогади про страшний голод 1932—1933 років збереглися в моїй родині. Пам’ятаю, як хитала головою моя бабуса Гафія, бачачи десь покинутий шматочок хліба: “Забули 33-й...” З болем згадував ту трагедію і мій батько Валеріан Артемович Войтенко, 1915 року народження. Восени 1932 року його, першокурсника Первомайського медичного технікуму, що на Миколаївщині, разом з іншими комсомольцями мобілізували “викачувати” хліб у с. Чаусово.

У кузнях виготовили спеціальні щупи — метрові загострені металеві прутки. Майбутні медики під пильним наглядом “старших товарищів” змушені були обходити селянські хати й вилучати все істівне, навіть торбинки з насінням городини, що, як останній порятунк, ховали селяни. Наказували ретельно обстежувати купи хмизу та гною, колодязі. Та села були мертві... В одній із хат на печі лежала мертва жінка, а біля грудей ледь скиглило ще живе немовля.

Бачачи кричущі злидні в селянських родинах, які іменувалися куркульськими, батько покинув той загін, а незабаром і комсомол, за що його ледь не відрахували з технікуму.

У Первомайську на вулицях лежали трупи селян. Люди божеволіли від голоду, канібалізм був звичним явищем. На базарах продавали холодець, в якому нерідко знаходили дитячі нігтики. Люди рятувались від го-

ЖАХЛИВИХ СПОГАДІВ РОКИ

лодної смерті відваром бур’яну, який називали декогтом. А перемелені кукурудзяні качани, змішані з висушеним картопляним лушпинням, продавали чарками. Делікатесом вважали матаржани — котлети з тертого буряка, обмішані висівками. Саме їх привозив із села опухлий від голоду дідусь моєму батькові. Як він згадував, від голоду дуже потерпали студенти. Кілька ложок пісної юшки, яку давали в студентській їдальні, не могли порятувати. Кількість студентів на курсі зменшувалася. Допомоги від батьків із села чекати було марно.

Цим геноцидом керували на місцях “уполномоченіе” з району. Допомогали і свої, активісти, “бойці партії”, голови сільрад. За спогадами рідних, коли моєю Маринівкою, що на Миколаївщині, йшов сільський голова Григорій Наливайко, на прізвище Монашок, собаки, яких ще не встигли з’їсти, зчиняли несамовитий гавкіт. Неписьменний, що й слова не промовляв без брутальної лайки, збирав у промерзлій сільраді вчителів переписувати “бомаги”. Тримаючись за наган, розп’ятував: “Ви, знаця, гентелігенція гнила, без ошибок пишіть”.

А мого діда, директора школи, змусили взимку ходити зі школярами, опухлими від голоду, збирати зерно, розкопуючи ховрашині нори у мерзлому ґрунті. Торбинки з цими жменьками зерна діти зсипали в колгоспну комору.

Географія голоду, що лютував у всій Україні, не була пов’язана з погодніми умовами. Те ж коїлося і на Полтавщині, де мені вдалося записати спогади очевидців. Свекруха Анастасія Дмитрівна Захарюта з жахом згадувала, як у Бодакві, що неподалік Лохвиці, ще дитиною 1933-го ледь втекла від збожеволілої від голоду жінки, що наздоганяла її з ножем. Ще живих стягали на підводи і відвозили в ями на сільське кладовище — все одно помруть. А поруч, на станції Сенча, пріло у величезних купах зерно (врожай таки був). Селян, що повзли до того хліба вхопити бодай жменьку прілого збіжжя, охорона розстрілювала на місці.

Велике горе не оминувало і сусідньої Сумщини, де зараз живу. Панівний режим старанно приховував свої злочини. Навіть нині, розповідаючи про ті страшні події, очевидці просять не називати їхніх прізвищ, боячись повернення репресій. Пам’ятаю і я, коли в 70-х після розповіді компартійного лектора на підприємстві про економічні успіхи країни під мудрим керівництвом “спрямовуючої сили” спитала про причини голоду, то у відповідь — лютій погляд і коротке “Голода нікогда не било, ето клевета наших врагов”.

Фізичному знищенню народу передувало знищення його духовних святинь. Зокрема, було зруйновано конотопські храми Успення, Олександра Невського, давню козацьку церкву в приміському селі Підлипному. Настоятелів знищених храмів заарештовували, відправляли по етапу. Учні змушували приносити в школу ікони для подальшого спалення. Бачачи, як знищують їхні духовні святині, люди впадали у відчай.

Голод зібрав велику данину з кожного села Конотопщини. Маю спогади жителів Дептівки, колись заможного козацького села. Пухнути з голоду в Дептівці почали ще 1930 р. з перших “переможних кроків”

Сільська інтелігенція рада і цьому шматочку хліба

30-ті роки. Напередодні сталінської розправи над українським селянством

колективізації. У 1931—1933 рр. помирали масово, особливо діти. Доведені до відчаю селянки, яких організувала Одарка Іванівна Удод, зібралися 1932 року біля колгоспної комори, вимагаючи дешицю хліба. Але у відповідь голова сільради Радченко викликав з Конотопа загін кінної міліції у повному бойовому спорядженні, який нагайками розігнав жінок. Так “нагодувала” більшовицька влада.

На руїні перетворювалися квітучі села. Я не змогла в цій публікації навести всіх спогадів, які вдалося зібрати в трьох областях України. Та нехай ці пекучі рядки будуть ще одним доказом злочинів кому-

ністичного режиму, до повернення якого долають тільки зусилля комуністи та різні соціалісти.

На IV Всесвітньому форумі українців брала участь у роботі “круглого столу” дослідників Голодомору 1932—1933 рр. з 14 країн світу. Виступала з пропозиціями. Вважаю, що історикам, краєзнавцям слід активніше збирати свідчення очевидців геноциду українського народу, встановлювати місця поховань померлих від голоду, їхні імена, належно упорядковувати могили. Жодної жертви жахливого геноциду ХХ сторіччя, який вчинив комуністичний окупаційний режим в Україні, не можна забути.

О. МАРЧЕНКО,
вчителька Шахворостівської
середньої школи, Полтавська обл.

Ще раз торкнемося однієї зі страшних сторінок життя Миргородщини далекого 1933 року.

У невеликому будинку поряд з Личанською церквою, де нині розмістилася бібліотека, у 30-ті роки був, як тоді казали, “приют” — дитячий будинок, куди звозили з усього району спочатку лише дітей-сиріт так званих куркулів та одноосібників — тих, хто не пішов під час насильницької колективізації до колгоспів. Коли ж 33-го голод набув жахливого поширення, нещасні батьки багатодітних сімей віддавали в той “приют” одне-двоє дітей в надії, що хоч там вони якось виживуть. Бо це ж державний дитбудинок, там щодня зобов’язані годувати дітей.

Батько поїхав на Донбас у надії заробити на шахті хліба для чотирьох пухлих від голоду дітей. Мати билася, як риба об лід, рятуючи дітей. Вечорами повзала у відібраний у них двір,

НЕМАЄ ТАЄМНИЦІ МІЖ НЕБОМ І ЗЕМЛЕЮ

рвала свою моркву, буряки цибулю, що посадила навесні. А неможливо, якому віддали їхню садибу, прослідкував і проколов її вилами. Невдовзі від тих ран вона померла. Старша сестра зашила в піджачок мамині сережки та хрестик і пішла до магазину “Торгсін”, де міняли речі на борошно. У черзі провела дві безсонні ночі, а на третю заснула і хтось вирізав зашите. Прокинувшись і усвідомивши, що сталося, вона померла біля магазину від розриву серця. А їй було неповних 17.

Останніх трьох дітей з цієї сім’ї влітку 33-го віддали в Личанський дитбудинок. Там їх підстригли під “нуль”, одяг, в якому прибули, забрали і спалили, а натомість, як і всім, видали по ганчірці з двома мотузочками, щоб діти прикрили себе спереду. Спали всі по котом на соломі, постеленій попід стінами в кількох кімнатах будинку.

Тетяна Іванівна пам’ятає, що діти були переважно семи-, десятирічні. Усі опухлі з голо-

ду, з великими животами. Годували їх заколотою, де “дві пшонини одна за одною ганялися”. А до неї давали майже прозору скибочку хліба. Тож і не дивно, що збожеволілі від голоду діти їли все, що трапиться: цвіт акації, траву, зелену кукурудзу, сирі буряки. Жодної медичної допомоги діти не отримували.

Мерли вони від дизентерії десятками. Одного разу прокинулася Тетяна з малим братом, а старша сестра мертва. Ховали дітей у спільній могилі, яку викопали тут у дворі, над берегом Хоролу. Клали мертвих штабелями і, прикривши соломом, засипали землею. Могили зрівняли так, що й сліду не лишилось. Коли в шістдесяті роки на подвір’ї середньої школи № 4 будували тир, то й натрапили на те поховання. Дрібненькі кісточки викинули на берег Хоролу. Про цих дітей ніхто нічого не розповідав. Але сказано в Євангелії: “Немає таємниці між небом і землею”.

Минули роки. Деякі господарі з того кутка на місці колишнього “приюту” зробили звалище непотребу. Несли сміття, озирюючись, як злодії, бо ця територія межує з кладовищем. Але знайшлися й інші люди, гідні звання людей. Під керівництвом заступника директора школи № 4 Валентини Сердової школярі прибрали смітник, розчистили від порослі місце поховання жертв Голодомору. А Юля та Сергій Горюнови ще і впорядкували прилеглу частину кладовища.

Лідія Хоролець привезла ґрунту, зелене господарство подарувало саджанці каштанів, тополь, беріз, ялин, красиву квітучу спірею. Анатолій Колодний привіз сюди ці деревця. На місці братської могили вкопали надмогильну металеву піраміду і насипали біля неї курган. А вчителька Марія Демченко зі своїми вихованцями поставила на поки що убогому меморіалі зелену сторожу.

Петро АНТОНЕНКО

В Укрінформі днями відбулася презентація цього фільму. В ній взяли участь, окрім Леоніда Мужука, голова ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Павло Мовчан, заступник голови Держтелерадіо України Андрій Марочкін, генеральний директор КДТРК Віктор Пасак, директор телестудії “Просвіти”, продюсер і оператор фільму Дмитро Ломачук, професор, дослідник Голодомору Павло Вакулюк.

Леонід Мужук детально представив журналістам свою роботу, показавши фрагменти з неї. Він зазначив, що цей фільм — своєрідне продовження знятої ще на початку 90-х на студії “Укртелефільм” дев’ятисерійної стрічки “Українська ніч 33-го”. Новий фільм — діалогія: “Материнський спомин” і “Материнський заповіт”.

Особистісний фактор відіграв неабияку роль у створенні картини. Свого часу в режисера забрали весь його архів. Дивом вціліла лише плівка із записом спогадів матері митця про Голодомор, який вона пережила. Ці кадри також увійшли до стрічки. У картині органічно переплелися спогади очевидців, архівні документи, зокрема унікальні, маловідомі. Глибоко символічний образний ряд (наприклад церковні дзвони, музичний супровід. Холодна мова документів, поєднана з художніми образами, справляє глибоке враження на глядача.

Говорячи про процес створення фільму, Леонід Мужук наголосив на особливій ролі громадськості, насамперед “Прос-

РЕКВІЄМ 33-го

На телевізійні екрани виходить всеукраїнська прем’єра документального фільму “33-й”, присвяченого 75-річчю Голодомору в Україні. Фільм знято на виконання Указу Президента про відзначення трагічного ювілею, а також за постановою Кабінету Міністрів. Створено фільм на Київській державній телерадіокомпанії “Студія ХХІ”. Автор сценарію і режисер — лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка Леонід Мужук. Найактивнішу участь у створенні фільму взяло Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Шевченка.

віти”: “Саме за сприяння Товариства, — сказав режисер, — ми змогли зробити фільм давнім українським народним способом — толоки. Залучили до роботи багатьох фахівців. Часто люди працювали на ентузіазмі, за покликком душі”. Невипадково, відповідаючи на запитання про бюджет фільму, його автор зазначив, що він обійшовся державі лише у 20 відсотків кошторису подібних стрічок.

А ось що сказав, виступаючи на презентації, голова “Просвіти” Павло Мовчан: “Я хотів би сказати, що документ не можна зімітувати. І все те, що задокументовано у фільмі Леоніда Петровича та його попередніх роботах на цю тему (а треба повернути до життя все те, що він напрацював), для кожного покоління надзвичайно важливе. Правда не вилучується жодним чином. Хоч було затрачено дуже багато зусиль, щоб цю національну трагедію

обмежити до простого констатування — “щось там було”. А була велика біда. І коли зараз говорять, що, мовляв, це не на часі, мовляв, світова криза, а тут витрачають гроші на меморіали, кажу на це: “Ви хотіли б, щоб таке повторилося?” Ви, молоді журналісти, теж під загрозою. В будь-який час минуле може повторитися. І ось тут факт стає дуже доказовою річчю. Факт сигналізує, що треба робити завтра, нині”.

Прем’єру фільму приурочено до визначеної владою річниці відзначення сумного ювілею. Тепер питання в тому, щоб цю трагічну правду історії змогли побачити й почути якомога більше людей. Це висвітлили на презентації керівники КДТРК і Держтелерадіо. Вони повідомили, що розпочнеться всеукраїнська прем’єра фільму “33-й” 20 і 21 листопада, коли о 21-й годині обидві частини фільму почергово покажуть в

усій Україні регіональні телекомпанії. Отже, шановні читачі, в четвер і п’ятницю дивіться фільм на місцевому телебаченні. А в суботу 22 листопада відбудеться прем’єрний показ на Першому Національному. Початок показу о 17.00.

Прем’єра буде міжнародною, адже фільм дубльовано шістьма мовами. Тож міжнародний канал УТР (Українське телебачення і радіо) покаже стрічку одразу на 107 країн.

На прес-конференції під час презентації цікавилися, що буде зроблено, аби справа не обмежилася лише телепрем’єрою. Ішлося про потребу випустити фільм на компакт-дисках, щоб їх могли придбати школи, інші навчальні та культурно-освітні заклади. Було повідомлено, що фільм уже записано на диск, його тиражують.

Отже, реквієм по невинно загублених душах виходить на екрани.

КОМУНІСТИ ЗІРВАЛИ КРИМСЬКИЙ ЕТАП МІЖНАРОДНОЇ АКЦІЇ «НЕВГАСИМА СВІЧА»

Віктор ХОМЕНКО,
Крим

Двохсоткілограмову символічну свічку в пам’ять жертв Голодомору кримська делегація прийняла в Армянську. Але акцію довелось обмежити селом Цілинне Джанкойського району, де відкрили пам’ятний знак жертвам масового голодного геноциду. Біля нього відбувся мітинг пам’яті жертв Голодомору, який завершився панахидією і покладанням квітів до меморіалу.

Та через погрози й агресивні дії представників компартії свічу, яка за ініціативою Світового Конгресу Українців побувала в тридцяти двох країнах світу, де живуть наші земляки, з метою визнання геноцидом Голодомору в Україні в 1932 — 1933 роках, винести з машини учасники мітингу не зважилися.

Щоб уникнути подальших провокацій Невгасимої свічі у центр Криму вирішили не везти. Хоч, за підрахунками вчених, від Голодомору, який в Україні забрав до десяти мільйонів життів, півострів теж постраждав. За даними істориків, у Криму тоді померло від 120 до 500 тисяч душ. Не лише активісти Кримської організації Народної партії, а й багато опитаних журналістами жителів півострова впевнені: “Пам’ятник Голодомору, який мав би стояти в центрі Сімферополя, владники автономії зумисне розмістили в сільській глибинці, щоб у рік пам’яті жертв Голодомору лише номінально відзвітувати про виконання Указу Президента, а насправді ж історії й правди до кримчан не довели. Допущено наругу над пам’яттю, стражданнями і жертвами цілої нації”.

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Виповнилося 300 років трагедії Батурина — знищення гетьманської столиці України, всіх її жителів московським військом. Того чорного листопадового дня 1708 року близько 15 тисяч захисників міста, його мешканців — жінок, дітей, літніх людей — винищили окупанти. Це була розправа за те, що гетьман Іван Мазепа підтримував Швецію в російсько-шведській війні, маючи на меті відновити незалежність Української Гетьманської держави.

Майже три століття і в царській, і в комуністичній імперії замовчували цю трагічну сторінку історії, адже Батурин був символом боротьби за нашу незалежність. І лише з її здобуттям поча-

ПОДЗВІН БАТУРИНА

церкви на Цитаделі. Це осердя створюваного в місті меморіального комплексу. Ще навесні 2004 року тут було відкрито пам’ятник на честь загиблих батурян — високий камінний козацький хрест. Нині на цьому пагорбі завершують відтворення Цитаделі такою, якою вона була 1708 року. Вже зведено фортечні стіни.

Відбудовано гетьманський палац, де містилася резиденція Мазепи. Поруч з ним тоді стояла дерев’яна церква, яку й відтворено в первісному вигляді стараннями будівельників і реставраторів з Галичини. Освятить церкву єпископ Чернігівський і Ніжинський Київського патріархату Іларіон.

Ще однією акцією того дня стало перепоховання останків жертв батуринської трагедії, які археологи знайшли під час дос-

ліджень міста. Основних поховань загиблих ще не знайдено. Є припущення, що козаки гетьмана Івана Мазепи, який повернувся з військом до міста через кілька днів по трагедії, ховали тисячі загиблих у фортечних ровах. А поки що вчені знаходять під час розкопок дедалі більше останків жертв, похованих в різних місцях. Ось і цього дня 34 труни з прахом батурян перепоховали в крипті — підземеллі новоосвяченої церкви.

В акції вшанування жертв трагедії взяли участь міністр культури і туризму України Василь Вовкун, голова Чернігівської обласної державної адміністрації Володимир Хоменко, інші представники влади, громадських організацій, зокрема “Просвіти”. А роботи з відродження гетьманської столиці тривають.

Будинок Чернігівської “Просвіти”

● ДО 140-РІЧЧЯ “ПРОСВІТИ”

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Закінчення.

Початок у ч. 43 за 2008 рік.

15 січня 1989 року відбулися установчі збори Чернігівської “Просвіти”. І пройшли вони саме в Музеї Михайла Коцюбинського, що глибоко символічно. Це були бурхливі збори, адже в зрусіфікованому й комунізованому регіоні (втім, як і у всій Україні) комуністична влада прагнула прибрати до рук новонароджуваний національно-демократичний рух, зокрема просвітянство. Тому на збори прийшли і штатні “патріоти”, яких пригрівав обком компартії, й космополіти, яким байдужа національна ідея. Але у переповненому невеликому залі, де помістилося близько півтораста осіб, що вже стало несподіванкою для влади, в переважній більшості зібралися українські патріоти. І не випадково, адже у місті вже згуртувалося й активно діяло міцне просвітянське осереддя, ініціативна група, яка добре підготувалася до зібрання. До неї входили перші просвітяни — викладач юридичного технікуму (згодом він очолював обласний Рух) Валерій Сарана, виконавці Олексій Івченко й Анатолій Лашевський, інженер Богдан Луців, кравець, згодом відомий журналіст Владислав Савенко, режисер філармонії Леонід Отрюх, директор музичного училища Владислав Бойко, журналіст обласної газети Василь Чепурний. Завдяки зусиллям патріотів було зірвано спробу компартійної влади взяти товариство під контроль. Керівництво організації обрали з членів ініціативної групи, а головою став Василь Чепурний, що був учасником проведених у Києві зборів ініціативної групи зі створення Всеукраїнського товариства “Просвіта”. Він і зараз очолює обласну “Просвіту”.

Осередки Товариства швидко почали створювати в районах області. За це взялися активісти: вчитель, письменник, політв'язень Микола Адаменко — в Сосниці, вчителька Ольга Головка — в Батурині, подружжя викладачів ВНЗ Марія та Олександр Астаф'єви та інженер Микола Шкурко — в Ніжині, лікар Петро Назаренко — в Бобровиці, працівник музею Володимир Удовиченко — в Новгороді-Сіверському, письменник Володимир Кашка — в

Бахмачі, педагог Надія Кондра — на Ічнянщині, автор цих рядків — у Куликівці.

Почали з буденної просвітницької роботи, боротьби за українізацію освіти. Адже в обласному центрі на той час з 30 шкіл лише одна була умовно українською.

паді 1708 року. У липні 1990-го вперше в Батурині вільно пролунав виконаний учасниками походу гімн “Ще не вмерла Україна”, вперше відправили панахиду по славному гетьману України Іванові Мазепі та українських козаків, що полягли за нашу волю. А на околиці Батурина, на Гончарівці, де колись стояв замський палац гетьмана, просвітяни згодом встановили пам'ятну плиту на честь Івана Мазепи та насипали курган-могилу в пам'ять про загиблих батурян.

Ще масовішим був похід 1991 року “Козацькими шляхами”. Він

Вже 13 років видають великий історико-краєзнавчий журнал “Сіверянський літопис”, який редагує просвітянин, заслужений журналіст України Сергій Павленко, до речі, автор десяти книжок на історичну тематику, зокрема про Івана Мазепу. Про високий науковий рівень цього видання свідчить те, що Вища атестаційна комісія зараховує публікації в журналі під час захисту кандидатських і докторських дисертацій з історії, філології, філософії. Обласне об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка видало десятки книжок місцевих авторів.

би отримала від міської влади приміщення, де відкрила книгарню “Добра книга”. Нині книгарня — унікальне місце. Воно покриває величезну потребу в українському слові, пісні, музиці, фільмах, якої, на жаль, не задовольняє сучасна системна торгівля. У просвітнянському магазині в продажу буває до 700—800 найменувань українських касет, дисків, фільмів. Це, зокрема, народна, церковна, класична, естрадна музика, українські фільми. І, звичайно, великий вибір української книжки: художня, історична, довідкова, підручники, дитяча література. Тут про-

З ІМЕНЕМ КОЦЮБИНСЬКОГО Чернігівська “Просвіта” в історії й сьогоденні

Ветеран “Просвіти”, заслужений лікар України Сергій Богдан

Згодом почали організовувати масові акції. Першою, організованою спільно з обласним Рухом, секретар якого Володимир Ступак став одним з активістів обласної “Просвіти”, був культурологічний похід “Дзвін-90”. Протягом кількох днів просвітяни пройшли південними районами області, несучи людям українське слово, пісню, забуту історію. Зустрічали порізно: настрахані компартійними функціонерами, люди були насторожені, а то й налякані. Але коли бачили наших козаків, співоочий гурт, а на чолі колони — першого чернігівського єпископа незалежної Української Церкви владу Романа, відтавали серцем і душею.

Саме цим походом чернігівські просвітяни спільно з рухівцями почали відродження гетьманської столиці України — Батурина. Майже триста років історичного забуття — таким був попередній трагічний період міста, яке московське військо спалило в листо-

пройшов кількома північними районами області, найбільш зрусішеними, але нашими краями, славними в українській історії. На маршруті походу були Довженківська Сосниця, Глібовський Седнів, княжий Новгород-Сіверський. А фінішував похід велелюдним Всеукраїнським Козацьким святом у Батурині за участю просвітян, козаків, творчих колективів. Почесним гостем свята був і видатний український письменник Роман Іванчук, якого можна назвати почесним просвітянином Чернігівщини, адже Роман Іванович зробив величезний внесок в історичне відродження Батурина і романом “Орда”, і невтомною депутатською, громадською діяльністю. На цьому святі відбулася прем'єра знаменитої пісні “Козачка”, яка потім облетіла весь український світ. А написали її просто в похід його учасники просвітяни поетеса, педагог Надія Галковська та композитор, артист обласної філармонії Микола Збарацький.

Важко перелічити всі добрі справи просвітян Чернігівщини за майже два десятиліття відродженого товариства. Ось найголовніше.

З видавничою діяльністю Чернігівської “Просвіти”, мабуть, не може зрівнятися жодне обласне об'єднання. У місті виходить дві щотижневі газети: “Сіверщина”, одна з найдавніших і найтиражніших національно-демократичних газет України, і “Біла хата”, газета для домашнього читання.

Далеко за межами області відомий просвітнянський хор “Причастя”, яким керує одна з найактивніших просвітянок, викладач музичного училища Лариса Куровська. Хору аплодували глядачі не лише України, а й Литви, Білорусі, Словаччини, де він виступав на міжнародному фестивалі духовної музики.

За сприяння патріотично налаштованих представників місцевої влади, з якими просвітяни завжди готові співпрацювати, обласне об'єднання вже майже півтора десятиліття займає прекрасний офіс

дають і виробни народних майстрів з галереї “Круті сходи”.

“Просвіта” налагодила форму торгівлі “Книга — поштою”. Адже, на жаль, мережа книжкової торгівлі дуже бідна, книгарень нема не те що в селах, а й у деяких райцентрах. Тому товариство, пропагуючи українську книжку через свої газети, збирає замовлення від читачів — жителів області та надсилає книжки поштою. Замовлення надходять з найвіддаленіших сіл. Адже там багато людей, яким потрібне друковане слово.

Ще один важливий напрям роботи обласної “Просвіти” — підтримка Української Церкви. Просвітяни беруть активну участь у створенні церковних громад, у будівництві й відновленні храмів, у збереженні та захисті церковних святинь.

Чернігівський мандрівник, просвітянин Олександр Волощук за сприяння обласного об'єднання “Просвіти” здійснив надзвичайно цікаву й складну експедицію “автостопом” Сибіром й Далеким Сходом. Пішки та різними видами транспорту за два етапи експедиції він подолав десятки тисяч кілометрів місцями, де мешкали й мешкають українці. Хтось приїхав сюди добровільно, багатьох вислали царський і комуністичний режими. Мандрівець ставив за мету зібрати матеріал про життя українців у Росії, налагодити контакти з українськими громадами. Зібране стало основою об'ємистої книжки О. Волощука “Автостопом на край світу”, яку в Чернівці видала газета “Сіверщина”. Влітку 2008 року просвітянин вирушив у нову багатомісячну подорож на Камчатку.

За останні роки обласне об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка безплатно розповсюдило у бібліотеках, школах та інших навчальних закладах області тисячі примірників продукції, яку видало ВУТ “Просвіта”: книжки, плакати, касети, диски.

Осяяні світлим іменем засновника і першого голови Чернігівської “Просвіти” Михайла Коцюбинського, просвітяни Сіверського краю прагнуть примножувати славні духовні традиції, бути на передньому краї борні за національне й духовне відродження, за наше слово, за українську Україну.

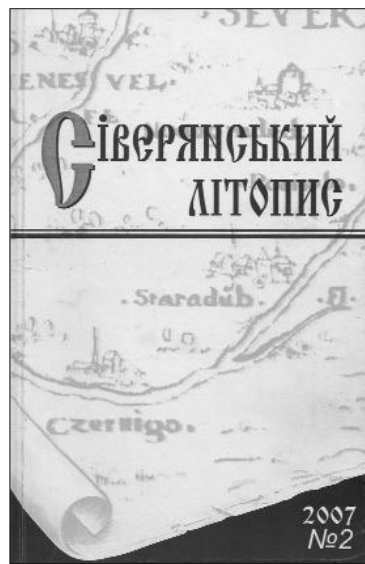
Подружжя просвітян Тетяна й Олександр Жогалки у власній мистецькій галереї “Круті сходи”

— йому надано в оренду двоповерховий старовинний будинок в центрі міста, чудову пам'ятку архітектури початку ХХ століття. Упродовж 10 років на другому поверсі цього будинку працює просвітнянська мистецька галерея “Круті сходи”. Її створило як приватне підприємство подружжя просвітян Тетяна й Олександр Жогалки. Це не просто виставка-продаж робіт народних майстрів з усієї України: вишивка, гончарство, різьбярство, живопис, кераміка, а й справжній центр духовності, розвитку й пропаганди народної творчості, який бере активну участь у фестивалях, ярмарках, виставках, пропагує народну творчість серед молоді.

Кілька років тому обласна “Просвіта” після тривалої бороть-

Видання обласної “Просвіти”

“Ми самі скидаємо шапки перед чужинецькою культурою”.

КУЛЬТУРА

ВСЕ ВІДДЗЕРКАЛИТЬ ВІЧНОСТІ ЕКРАН

Млинівщина отримала енциклопедію особистостей завдяки письменникові, журналісту, краєзнавцю Євгенові Цимбалюку, який тривалий час досліджував історичну минувшину краю і на сторінках одного літопису зібрав майже три сотні подвижницьких доль попередників, які залишили славний слід в історії Млинівського району протягом XI—XX століть. Прикметно також, що історико-краєзнавча енциклопедія “Млинівщина у дзеркалі особистостей” започаткувала нову серію науково-пізнавальних книжок про рідний край через призму діяльності та творчості наших предків і сучасників.

Олександра ЮРКОВА,
Рівненська обл.

— Ідеться про перший том енциклопедії, — зазначає Євген Цимбалюк, — який має назву “Незабутні”. Він присвячений тим, хто відійшов у вічність, однак продовжує жити в людській пам’яті талантом, відвагою та життєвим подвигом. Плануємо ще три томи, які включатимуть новітню історію. Віриться, що спільними зусиллями Млинівщина матиме міцний літописний підмурок, на якому зводитиметься майбутня доля цього унікального краю.

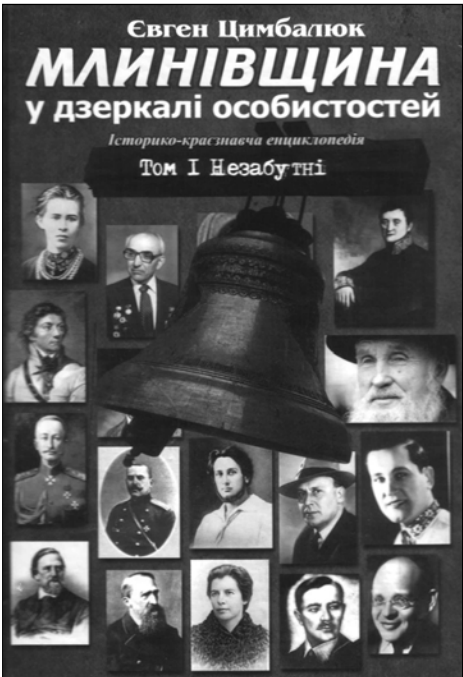
Варто віддати належне і завдячити голові Млинівської районної державної адміністрації Володимирові Кислюку, людині великої подвижницької енергії, справжньому шанувальнику історії, який підтримував ідею, дав поштовх і сприяв її втіленню. Так від рукопису справа за рік дійшла до з’яви книжки.

Якщо проаналізувати, скільки часу витрачено на створення такої енциклопедії, то тут ідеться не менш як про десяток літ, відколи почали збирати матеріали для цього енциклопедичного видання. Задум з’явився, коли в одному з архівів довелося гортати підшивки газети “Волинь” воєнно-

го періоду. Того часу її редагував всесвітньо відомий Улас Самчук. Я знайшов лише дві чи три інформації про події та людей у Млинівському районі, натомість із сусіднього Дубенського — сотні публікацій. Із схожою ситуацією довелося зіткнутися й у Центральному архіві Міністерства оборони колишнього Союзу. Закономірною виникло запитання: хіба на Млинівських теренах менше творилася історія? Чи менш значимі особистості топтали тутешній ряс? Ні. Просто із різних причин у написанні літопису утворилася прогалина.

Ще більша прогалина стосується попередніх століть. Тож виникло бажання заповнити цю порожнечу тим, що не вивітрилося в архівах, переказах, спогадах. У підсумку з’явилася книжка, яка, безумовно, у пізнавальному значенні збагатить читача, можливо, отримає доповнення і завершення задля подальшого вдосконалення.

Те, що Млинівщина здавна була і залишається щедрою на таланти, — незаперечно. Звідси родом генії української культури Кирило Ставровецький і Данило Братковський, тут виявив себе генерал Олександр Ходкевич, до Млинівщини причетні письменники Юзеф Крашевський, Якоб Гордон,

Аарон Перлов, на всю Європу прославився театрознавець Володимир Лібовицький.

Серед тих, чий життєвий поступ нині у розквіті й хто залишив особливий слід на млинівській землі, — академік, письменник, державний діяч Микола Жулинський. А скільки ще краян стали відомими в усій Україні, Європі й світі! Це і генерали, іконописці, заслужені працівники різних галузей, науковці, Герої Радянського Союзу та соціалістичної праці, лауреати Державних премій України.

Чимало поважних імен має Млинівщина і серед її мешканців. Їхні імена, звичайно, привернуть увагу краєзнавчих видань.

Виходячи із важливості та значимості енциклопедії, районна влада підтримала видання “Млинівщина у дзеркалі особистостей”.

ВІД ТРАДИЦІЙНОГО НАРОДНОГО РОЗПИСУ ДО ДЕКОРАТИВНОЇ ГРАФІКИ

культури. Художниця яскравого самовияву, вона віртуозно володіла лінією, ритмом, кольором. Творчу діяльність починала в навчально-показовій майстерні, яку організували в її рідному селі місцева поміщиця Анастасія Семиградова та художниця Євгенія Прибильська. До речі, саме завдяки впливу Прибильської й Олександри Екстер Собачко-Шостак поступово перейшла від традиційного народного розпису до декоративної графіки. Працювала у техніці

акварелі й гуаші.

Відкриті кольори, життєствердні квіткові мотиви користувалися неабияким попитом. До 1930-х років за її ескізами вишивали декоративні панно, килими. Майстриня брала участь у багатьох виставках “селянського мистецтва”, які демонстрували в Україні, Росії, Німеччині, Франції та Чехії. Зокрема, з 1913 року її картини експонували на виставках у Петербурзі, Києві й Парижі. 1914-го вони вже підкорювали Берлін, 1915-го — Москву. У столиці

Німеччини вони з’являлися і пізніше, 1922, 1924—25 років. Приблизно у цей період їх експонували у Дрездені та Мюнхені.

З 1932 року жила на засланні в селищі Черкізово Московської області. Попри це у 1930—40-ві плідно працювала. Написала багато картин, брала участь у союзних та міжнародних виставках. Ганна Собачко-Шостак — учасник Першої республіканської виставки 1936 року.

За внесок у розвиток народного мистецтва України та участь у Міжнародній виставці у Парижі (1937 рік) художниці одній із перших присвоїли звання майстра народного мистецтва УРСР. За участь у Декаді українського мистецтва в Москві Ганні Феодосіївні присудили Першу премію та нагородили Дипломом Першого ступеня.

1964 року відкрилася персональна ретроспективна виставка художниці у Києві. Твори Собачко-Шостак зберігаються у музеях України, їх репродукують на листівках і в альбомах.

Підготувала **Наталія СОКИРЧУК**

Дмитро СТУС

*Кельнерко! Каву для трьох:
Віршник, Художник і Бог —
Мудрі, як діти.*

Ігор Римарук

Коли поети полишають землю — стає порожньо.

Завжди порожньо і завжди прикро.

Не вберегли.

Не зберегли.

Не впізнали???

А може, просто у вирі буденних біганин розминалися-розминалися-розминалися, аж доки не розминулися остаточно, відколовши зустрічі (якщо нас допустять до цих зустрічей) на неосягнену вічність.

Так склалося, що в останні кілька літ (після того, як з різних

ПАМ’ЯТІ ІГОРЯ РИМАРУКА

причин розпався попередній склад редакції журналу “Сучасність”) у кожного з’явилися нові проекти, нові турботи. До того ж, Ігор переїхав до Львова, а коли найжджав, то...

...що “то”, говориш собі сьогодні, й не маєш відповіді.

Береш до рук тексти, перегортаєш сторінки, і ловиш себе на думці, що вірші Ігоря Римарука по його смерті ніби виросли, наповнившись якимось новим неусвідомленим до того змістом...

Ти помер. І що змінилося?

Що зробилось навпаки?

Світ хисткий, неначе милиця.

Лід ламкий, немов кістки.

Або:

Я чую зброю. Я бачу Трою.

Я знаю: вершник попід горою.

Я маю ще кількатор хвилин...

Але — “життя упало, наче хрест із пліч”, і всі даровані людині хвилини розчинились у позачасі — не знаю, чи Божому, але точно не людському, бо не вміє уявити людина свого життя поза межами часу.

Але смерть, так надсило в це хочеться вірити, — такі не лише кінець, а й початок. Початок нового й невідомого. І не лише для тих, хто вже відійшов і повертається до нас лише в тихих спогадуваннях і текстах. Смерть — це й можливість для всіх, хто ще поміж суших у цьому світі, скинути стару шкіру, щоб краще бачити, краще чути, краще лю-

бити... Навчитися жити і творити свій простір так, щоб поети ішли від нас якось не так, якось більш по-людськи, а світ був би до них прихильнішим.

Не вибиваймо ґрунту з-під ніг у поетів. Не вибиваймо. Бо “Поет у повітрі” (В. Герасим’юк) — це ще й поет без ґрунту, поет у постійному житті-надриві, поет...

Утім, поети завжди творять на роз’ятрених ранах, спливаючи тими болями й платячи ціну за всіх інших, за всіх нас, більш чи менш успішних у цьому світі.

Пішов Ігор Римарук.

Проте українську літературу межі тисячоліть без Ігоря Римарука — не уявити... Він

був

був домом

найкращим домом

вами зруйнованим.

НА ДУХОВНЕ ВІЧЕ КЛИЧЕ ПІСНЯ

Віра КИТАЙГОРОДСЬКА,
м. Чернівці

Богдан Катамай, художній керівник та диригент, заслужений працівник культури віддав хоровому мистецтву 50 років із прожитих 75. Дядько Богдана Дмитро Катамай — засновник Львівського товариства Січових Стрільців. Дядько Микола воював у лавах Січових Стрільців у Першу світову війну. У Ямниці у 30-х роках діяли спортивні осередки, хори, музичні театри, у яких за уподобаннями були задіяні всі громадяни — від малого до старого. На цьому благодатному ґрунті народився і сформувався талант Богдана Катамая, який розвивав мистецький дар в Івано-Франківському музичному училищі ім. Д. Січинського, а згодом на музично-педагогічному факультеті Дрогобицького педагогічного інституту ім. Івана Франка.

Трудову діяльність розпочав 1957 року вихователем та керівником хору учнів ремісничого училища с. Брошнів Рожнятівського району, а з 1962-го — викладач Сторожинецької музичної школи на Буковині.

Із приходом Богдана Катамая на Сторожинеччину розпочинається нова епоха народного хорового мистецтва. Він на громадських засадах очолює хоровий колектив лісового технікуму, лісокомбінату та районного будинку культури. За десять років хор лісокомбінату отримав звання народного, 1977-го став лауреатом першого Всесоюзного фестивалю самодіяльної творчості. А за два роки до цього на завершальному концерті фестивалю художньої творчості учнів та викладачів профтехосвіти у Москві Богдан Катамай був головним хормейстером і керував зведеним хором колективів Союзу. На цьому концерті хор Сторожинецького лісового технікуму під орудою Катамая виконав українську народну пісню “Цвіте терен”.

Та найбільша гордість буковинців — хори “Барвінок” Сторожинецького лісового коледжу та “Горицвіт” районного Будинку національних культур та працівників Держлісгоспу. “Горицвіту” вже 49 років. За майже півстолітський склад, та завжди високим загальним рейтингом. Високохудожній рейтинг з українських народних пісень, духовних і хорових творів класиків і сучасників, колядок, яких у скарбівні хору 16.

Історія творчого шляху колективу позначена титанічною працею його керівника, самовідданістю учасників — різних за віком, національністю, уподобаннями, та єдиними за духом. Це дало можливість хору неодноразово ставати володарем золотих медалей. “Горицвіт” — переможець “Сяйва” та “Сонячних кларнетів”. Хор нагороджено обласним кубком за найкраще виконання сучасних пісень українських композиторів. “Горицвіт” зривав овації у Києві, Івано-Франківську, Кам’янці-Подільському, Тернополі, Хмельницькому, Сучаві (Румунія).

— Окрасою програми кожного концерту, — каже Богдан Васильович, — була і залишається незрівнянної краси “Гуцулочка” на слова Івана Кутеня, музику до якої створив Михайло Магдій. Незмінним успіхом користуються у слухачів “Пісня про Олексія Довбуша” в обробці Б. Крижанівського, “Чом, чом, чом, земле моя” на слова К. Малицької (музика Д. Січинського), “Ой у лузі червона калина” на слова Чернецького, “Карпати” на слова Д. Луценка, музика І. Шамо.

Богдан Катамай виконує пісні в народному стилі. Він стверджує, що Буковина споконвіку славилася чоловічими хорами — церковними і світськими, у яких переважав народний, а не академічний спів. Богдан Васильович стажувався у хоровому колективі “Думка” на Черкащині, у Закарпатському народному хорі. Сам здійснив музичну обробку десятків народних пісень.

— Дуже болить душа, — зізнається Богдан Катамай, — що в Україні щороку меншає народних колективів. Розумію, що хор — це велика праця. Але водночас це і засіб об’єднання, вивищування над повсякденністю, шлях до гармонії й досконалості. Якщо батько співав колись у хорі, то обов’язково приводив туди сина, якщо мати грала у народному театрі, то збирала довкола себе всю родину. Нині, на жаль, народне хорове мистецтво тане, як сон перед ранком.

Радію, коли до нас приходять молодь. Це сьогодні на рівні героїства, бо молодь не знає і не співає українських пісень. І в цьому не винна жодна імперія і жодна іноземна інтервенція. Ми самі скидаємо шапки перед чужинецькою культурою.